

Identyfikacja i analiza dokumentów regulujących zasady współpracy szkół wyższych kształcących kadry dla potrzeb branży organizacji turystyki wraz z propozycjami zmian. Rekomendacje dla SRKT

Zamawiający:

Raport zrealizowany został na zlecenie Szkoły Głównej Handlowej, w ramach projektu „Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Turystyka”.

Raport współfinansowany jest ze środków Unii Europejskiej w ramach europejskiego Funduszu Społecznego na podstawie umowy nr UDA-POWR.02.12.00-00-0010/16-00.

Miejsce i termin realizacji:

Warszawa 2022

Autorzy opracowania:

Instytut Turystyki

Szkoła Główna Turystyki i Hotelarstwa VISTULA

Zespół w składzie:

- **dr Piotr Kociszewski** – Prodziekan Wydziału Turystyki SGTiH Vistula, adiunkt, Wydziałowy Koordynator ds. praktyk zawodowych
- **Magdalena Markiewicz** – Kierownik Biura Rektora SGTiH Vistula
- **Piotr Tatara** – Dyrektor Instytutu Turystyki SGTiH Vistula

Wstęp

Współczesne zmiany zachodzące na rynku turystycznym są szerokim wyzwaniem, nie tylko dla podmiotów na nim funkcjonujących, lecz również dla instytucji szkolnictwa wyższego odpowiedzialnych za kształcenie przyszłych kadr turystycznych. Turbulentne otoczenie, zmienność, nieprzewidywalność, zarządzanie kryzysowe, pandemia, konflikty – to tylko niektóre hasła towarzyszące naszemu życiu w wymiarze społeczno-gospodarczym, zarówno na poziomie makro – gospodarek krajów i kontynentów, lecz na poziomie mikro – rodzin i środowiska codziennego funkcjonowania każdego człowieka. Generuje to zmieniające się potrzeby, ale i możliwości rynkowe, którym muszą odpowiadać programy nauczania, tak aby zgodnie z „zasadą win-win” – absolwenci łatwo odnaleźli się na stanowiskach pracy (także nowych?), a pracodawcy zyskali kompetentnych pracowników.

Ta – na pozór idealna sytuacja – będzie możliwa jeśli w kształcenie kadr dla poszczególnych branż sektora turystyki na poziomie wyższym zostaną zaangażowani przedsiębiorcy, aktywnie, konstruktywnie i konsekwentnie włączając się różne aspekty procesu dydaktycznego (może również badawczego?) poszczególnych uczelni, zgodnie z odpowiednimi ramami formalnymi.

Warto jednocześnie, przyjmując za punkt wyjścia wielowymiarowość i złożoność współczesnej turystyki i w ogóle – całego rynku i kształtującego go turbulentnego otoczenia, dostrzec zróżnicowanie, implikujące postulat identyfikacji poszczególnych branż i ich specyfiki, co zostanie omówione w dalszej treści. Niemniej wspomniana dywersyfikacja usług generuje potrzebę pozyskiwania i legitymizacji zróżnicowanych kompetencji, niezbędnych do prawidłowego wykonywania poszczególnych zadań, czemu powinny odpowiadać również zróżnicowane programy kształcenia kierunków studiów w szkołach wyższych.

Cel i zakres badania oraz struktura raportu

Celem ogólnym niniejszego badania jest zatem ustalenie istnienia lub braku potrzeby wprowadzenia zmian w przepisach prawnych obejmujących swym zakresem problematykę zasad współpracy szkół wyższych z przedsiębiorcami z branży organizacji turystyki.

Sformułowanie w powyższy sposób ram merytorycznych, wraz z nadrzędnym celem opracowania generuje oraz określa poszczególne pytania badawcze, a następnie etapy działania, które przedstawiono poniżej w formie punktów:

- Czy i w jakich kategoriach pozostaje zróżnicowane kształcenie kadr na poziomie wyższym dla potrzeb branży organizacji turystyki oraz jakie towarzyszą mu trendy i kierunki zmian?

→ *Działanie 1 oczekiwane przez Zamawiającego: Kształcenie kadr na poziomie wyższym dla potrzeb branży organizacji turystyki.*

- Jakie akty prawne na różnych poziomach tworzą ramy formalne dla współpracy uczelni z przedsiębiorcami? Jakie kwestie dotyczące współpracy szkół z przedsiębiorcami zostały przez nie uregulowane, a które obszary nie podlegają przepisom?

→ *Działanie 2 oczekiwane przez Zamawiającego: Identyfikacja i analiza aktów prawnych, które regulują zasady współpracy uczelni z przedsiębiorcami oraz identyfikacja form współpracy uczelni z przedsiębiorcami objętych regulacją prawną.*

- Jaki wpływ na współpracę szkół wyższych z przedsiębiorcami mają aktualnie funkcjonujące rozwiązania prawne i czy w tym zakresie powinny być wprowadzone zmiany? Czy istniejące zapisy stymulują czy utrudniają współdziałanie uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym?

→ *Działanie 3 oczekiwane przez Zamawiającego: Ocena wprowadzonych rozwiązań pod kątem ułatwiania lub utrudniania tej współpracy.*

→Działanie 4 oczekiwane przez Zamawiającego: Identyfikacja istnienia lub braku zmian zasad współpracy uczeni z przedsiębiorcami w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19 oraz ich ocena.

→Działanie 5 oczekiwane przez Zamawiającego: Ocena objętych analizą regulacji pod kątem istnienia lub braku potrzeby wprowadzenia w nich zmian.

→ Działanie 6 oczekiwane przez Zamawiającego: Wskazanie rekomendacji dla Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka w tym rekomendacji dotyczących istnienia lub braku potrzeby wystąpienia w sprawie zmian przepisów.

Niniejszy raport stanowi jedno z trzech opracowań w tematycznym cyklu dotyczącym identyfikacji i analizy dokumentów regulujących zasady współpracy szkół wyższych kształcących kadry dla potrzeb sektora turystyki z przedsiębiorcami z trzech obszarów, tj. branży gastronomii, branży hotelarstwa i branży organizacji turystyki, przygotowanych w 2022 r. przez Instytut Turystyki SGTiH Vistula dla Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka.

Ze względu na specyfikę sektora turystyki i tworzących go branż, a ponadto złożoność i wielowymiarowość, przenikanie się poszczególnych sfer, a przez to także nakładanie się ram prawnych lub ich szeroki, a nie wąski charakter (dostosowany do każdego z tytułowych obszarów) treść każdego z raportów może w wybranych punktach pozostawać zbieżna. Przyjęte podejście, jak i zastosowane rozwiązania pozostają również zbliżone do wcześniejszych raportów opracowywanych dla Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka (m.in. do cyklu publikacji M. Barczaka z 2020 dotyczącego szkół branżowych, w kontekście poszczególnych branż sektora turystyki).

Zagadnienia terminologiczne

Dokonując określenia ram dla niniejszego opracowania, a de facto cyklu opracowań charakteryzujących poszczególne obszary sektora turystyki, warto przedstawić rozumienie podstawowych pojęć. Zaprezentowana poniżej kwerenda pozostaje analogiczna z już zastosowanym w praktyce podejściem podczas przygotowania przez jednego z Autorów raportu dotyczącego sezonowego zatrudnienia w turystyce (por. Kociszewski, red. 2021) na potrzeby Sektorowej Rady ds. Kompetencji - Turystyka. Zastosowanie kryterium rodzaju świadczonych usług (inaczej charakteru produktu) pozwala na podział przedsiębiorstw według podstawowych rynków branżowych, choć w sytuacji integracji i przenikania branż, zdaniem M. Kachniewskiej i E. Nawrockiej, staje się to coraz trudniejsze (Kachniewska (red.), 2012). Wykorzystując kryterium rynków branżowych wyróżnia się m.in. przedsiębiorstwa transportu turystycznego, obiekty noclegowe, gastronomiczne, przedsiębiorstwa uzdrowiskowe oraz jednostki zajmujące się informacją i promocją turystyczną, a także biura podróży.

W tym miejscu, w ramach zarysowania ram merytorycznych dla poszczególnych raportów, warto zatem wykorzystać wypracowaną już nomenklaturę, przyjętą w ramach Sektorowej Rady Kwalifikacji dla Turystyki, a zaprezentowaną w opracowaniu Instytutu Badań Edukacyjnych (2018), na podstawie wcześniejszej wykładni H. Zawistowskiej (2015). Na etapie przygotowywania zdecydowano o objęciu SRKT czterech podstawowych branż wchodzących w skład sektora turystyki – nazwanych dalej poszczególnymi podramami i w ich obszarze identyfikacji kategorii kompetencji tj. (1) branży hotelarstwa, (2) branży gastronomii (w szczególności gastronomii hotelowej), (3) branży organizacji i sprzedaży imprez turystycznych oraz pośrednictwa

turystycznego – wspólnie określonej jako branża organizacji turystyki oraz (4) branży pilotażu, przewodnictwa i animacji czasu wolnego. W kierunkowym dokumencie słusznie zauważono, że „każda z tych branż oferuje inny rodzaj usług, co znajduje odzwierciedlenie w zróżnicowaniu kompetencji niezbędnych do pracy w poszczególnych branżach, a także terminologii branżowej”. Warto nadmienić, że Sektorowa Rama Kwalifikacji dla sektora turystyki wchodzi w skład dokumentu na poziomie krajowym – tj. Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (*Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 maja 2017 r. w sprawie Sektorowej Ramy Kwalifikacji w sektorze turystyka, Dz. U. poz. 1155*).

Zestawiając zatem określenia zawarte w założeniach procesu badawczego z powyższą propozycją podziału na rynki branżowe nie ma wątpliwości co do istoty branży noclegowej i gastronomicznej, w których funkcjonują odpowiednio różnego typu obiekty noclegowe i szeroki wachlarz placówek gastronomicznych. Z kolei na użytek dalszych rozważań proponuje się przyjąć, że mimo, iż w pojemnym tytułowym haśle „organizacja turystyki” (odpowiednio: branża organizacji turystyki) powinny zawierać się wszelkie inne rodzaje aktywności związane z obsługą ruchu turystycznego, to w niniejszym raporcie autorzy celowo dokonali zawężenia rozważań do poziomu stricte – podmiotów zajmujących się przygotowaniem, organizacją i realizacją usług i imprez turystycznych – tj. biur podróży, a w ujęciu formalnym – organizatorów turystyki, agentów turystycznych oraz podmiotów ułatwiających nabywanie powiązanych usług turystycznych (PUNPUT) – zgodnie z nomenklaturą *Ustawy z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych* (Dz. U. 2017 poz. 2361).

Struktura raportu pozostaje w zgodności z ramami wskazanymi przez Zamawiającego, jak również odpowiada założonym na wstępie celom, a także przyjętemu schematowi procesu badawczego, finalnie składając się z rozdziałów merytorycznych, wstępu oraz podsumowania wraz z

wnioskami i rekomendacjami dla Sektorowej Rady ds. Kompetencji – Turystyka oraz właściwych spisów.

Metody badawcze

Złożoność i różnorodność podejmowanych w tym opracowaniu wątków wymagały zastosowania odpowiedniego podejścia badawczego, sprawdzonego również we wcześniejszych podobnych pracach badawczych (por. Kociszewski, red. 2021) za które uznano triangulację metod badawczych. Według koncepcji tej zakłada się, że badany temat ujmuje się z co najmniej dwóch różnych punktów widzenia, dzięki zastosowaniu różnych perspektyw metodologicznych. Na użytek niniejszego opracowania najbardziej właściwa wydaje się triangulacja poszczególnych metod jakościowych – wywodzących się z różnych podejść badawczych i opartych na zdywersyfikowanych źródłach danych, ale mieszczących się w ramach badań jakościowych.

Zatem w ramach realizowanego procesu badawczego zastosowano metody i charakterystyczne dla nich techniki i narzędzia, takie jak:

- identyfikacja i analiza treści – przede wszystkim aktów prawnych, komentarzy do nich i interpretacji zawartych w publikacjach naukowych – np. książkach, artykułach, dokumentach, na stronach internetowych – w tym głównie w poszukiwaniu wątków związanych z podstawowymi zagadnieniami i próbą właściwej konceptualizacji stosowanych pojęć.
- analiza istniejących danych statystycznych – o szerokim spektrum, m.in. zgromadzonych przez Główny Urząd Statystyczny (prezentowane w raporcie Instytutu Turystyki) lub dostępnych w systemach POLON i RADON.
- kwerenda stron internetowych wybranych uczelni i analiza jakościowa prezentowanych treści – szczególnie pod kątem identyfikacji regulacji prawnych w omawianym zakresie na poziomie uczelni.

- kwerenda działań ministra właściwego ds. turystyki¹ w ostatnich latach dedykowanych szkołom wyższym i rozwoju ich współpracy z biznesem – poprzez identyfikację działań prezentowanych na stronach ministerialnych w ramach obszaru „kształcenie i szkolenie” (dostępne niepełne dane od 2013 roku).

Należy wspomnieć, że pomocna była także kwerenda wcześniejszych raportów tematycznych i opracowań przygotowanych w ramach projektu Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka, a dostępnych w formie baz publikacji na tematycznych stronach zaangażowanych instytucji – m.in. Szkoły Głównej Handlowej lub Konfederacji Pracodawców Lewiatan.

Niezwykle istotne przy opracowaniu niniejszego raportu było dotychczasowe doświadczenie zawodowe zespołu Autorów, związane po pierwsze z co najmniej kilkuletnim funkcjonowaniem w strukturze uczelni wyższej (odpowiednio w przypadku poszczególnych osób na różnych stanowiskach), kształcącej studentów na różnych kierunkach o charakterze praktycznym, a po drugie – z realną znajomością sektora turystyki i jego poszczególnych branż. Konstruktywnie wykorzystano również wcześniejsze prace Instytutu Turystyki w Warszawie (obecnie w strukturach Szkoły Głównej Turystyki i Hotelarstwa VISTULA) oraz realizowane inne projekty, które pozostawały spójne z podejmowanymi w tym opracowaniu zagadnieniami.

¹ Autorzy celowo stosują określenie ustawowe na poziomie ogólnym, bowiem w omawianym przedziale czasowym ewoluowało przyporządkowanie materii turystyki do konkretnych ministerstw (de facto od Ministerstwa Sportu i Turystyki, poprzez różne modyfikacje Ministerstwa Rozwoju, do ponownego funkcjonowania Ministerstwa Sportu i Turystyki od 26.10.2021, co skutkuje również na poziomie praktycznym niepełnym dostępem do danych ze względu na zmiany stron internetowych i przeniesienie części treści do tzw. wersji archiwalnej).

1. Ogólna charakterystyka kształcenia na poziomie wyższym kadr dla potrzeb branży organizacji turystyki

1.1 Różnorodne uwarunkowania funkcjonowania systemu kształcenia kadr na poziomie wyższym oraz współpracy z przedsiębiorcami – analiza wybranych publikacji

Istotnym punktem wyjścia dla zrealizowanej analizy w każdym z trzech raportów pozostaje również dotychczasowy cykl publikacji, tj. raportów przygotowanych dla Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka. Po pierwsze warto sięgnąć do serii opracowań z 2019 r. autorstwa Z. Kowala, poruszających zagadnienia „Barier we współpracy przedsiębiorców ze szkołami kształcącymi kadry na poziomie wyższym dla potrzeb branż – odpowiednio hotelarstwa, gastronomii i organizacji turystyki”.

Ze wskazanej grupy opracowań wykorzystano zarówno zagadnienia teoretyczne, jak i wątki aplikacyjne – tj. wyniki zrealizowanych wówczas badań (do których odniesiono się w dalszej treści).

Z. Kowal (2019) podjął w swoim raporcie roboczą próbę ujęcia etapów ewolucji systemu kształcenia kadr na poziomie wyższym dla potrzeb turystyki, proponując podział na 3 okresy:

- 1 okres: przed transformacją, który charakteryzował się ograniczonym dostępem do studiów wyższych,
- 2 okres: wdrażanie procesu bolońskiego, które polegało na wdrażaniu modelu dwustopniowych studiów /licencjackich i magisterskich/, stwarzających warunki do szybkiego wejścia na rynek pracy z dyplomem ukończenia studiów wyższych i możliwości kształcenia równoległego z wykonywaniem obowiązków zawodowych,

- 3 okres: obecnie realizowana reforma szkolnictwa wyższego, która stanowi dalszy krok do upraktycznienia studiów wprowadzając dwa profile kształcenia – ogólnoakademicki przygotowujący do pracy naukowo-badawczej i praktyczny przygotowujący do pracy w przedsiębiorstwie.

Dodatkowy komentarz Autorów omawianego opracowania: „obecnie realizowana reforma” – odnosi się do 2019 r. Obecnie należałoby zatem propozycję Z. Kowala rozbudować o kolejny 4 okres: po reformie szkolnictwa wyższego (z zachowaniem dualizmu profili kształcenia, tj. ogólnoakademicki lub praktyczny), ale kształtowany przez zmieniające się warunki otoczenia. Wśród czynników można wymienić np. pandemię COVID lub konflikt w Ukrainie, a w dalszym kroku próby dostosowania się z perspektywy uczelni do specyfiki aktualnego okresu za pomocą np. metod i technik kształcenia na odległość (zwanym potocznie nauką zdalną).

Stosunkowo uboga jest także literatura przedmiotu – tj. publikacji o polskim rynku pracy bezpośrednio odnoszących się do podjętego tematu i kontekstu sektora turystyki i jego poszczególnych branż. Jednym z niewielu artykułów jest np. opracowanie A. Tokarz-Kocik „Kształcenie kadr dla potrzeb obsługi ruchu turystycznego”, opublikowane w 2016 r. w czasopiśmie naukowym „Ekonomiczne Problemy Turystyki” nr 2 (34).

Autorka w szeroki sposób przedstawia w swoim artykule system kształcenia zawodowego dla potrzeb obsługi ruchu turystycznego, rozumiejąc go za Mydłowską (2015, s. 118) jako „wszystkie formy kształcenia zawodowego ukierunkowane na generalny cel, jakim jest dostarczenie uczestnikom tego procesu wiedzy i umiejętności niezbędnych do skutecznego i efektywnego wykonywania wyuczonego zawodu”. Ponadto Tokarz-Kocik opisuje poszczególne etapy systemu kształcenia, począwszy od pierwszego ogniwa – jakim są szkoły ponadgimnazjalne o profilu turystycznym, następnie szkoły pomaturalne, aż wreszcie studia wyższe – licencjackie, magisterskie i doktorskie. Autorka wskazuje w pierw

na wybrane profile kształcenia na poziomie wyższym, wymieniając m.in. profil turystyki i rekreacji, profil ekonomiczny oraz profil zarządzania. Następnie Tokarz-Kocik odnosi się do formalnego ukończenia studiów, zaznaczając, iż profil turystyczno-rekreacyjny wiąże się z uzyskaniem tytułu magistra lub licencjata turystyki i rekreacji. W pozostałych przypadkach tytuł wynika z kierunku, na którym odbywało się kształcenie. Założeniem kształcenia na poziomie wyższym jest przygotowanie absolwentów do pełnienia w przedsiębiorstwach turystycznych obowiązków kierowniczych. W artykule nie wskazano jednak praktycznych aspektów dotyczących współpracy z przedsiębiorcami, a chociażby samo ich zaangażowanie w tworzenie programów studiów powinno być kluczowe.

W obliczu ograniczonej dostępności publikacji dotyczącej w wąskim ujęciu stricte współpracy szkół wyższych z branżą organizacji turystyki proponuje się rozszerzyć spektrum spojrzenia i odnieść się do publikacji ujmujących w ogóle relacje uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Tematykę „zarządzania relacjami uczelni publicznych z przedsiębiorstwami” podjęła po pierwsze M. Ławicka (zarówno w artykule z 2021, jak i szerzej w monografii z 2020), skupiając się w swoich badaniach na wydziałach ekonomicznych publicznych uczelni w województwie zachodniopomorskim. W części teoretycznej swojego opracowania z 2021 r. nawiązując do zapisów *Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* Ławicka (2021, s. 603) podkreśla, „że z jednej strony obowiązujące akty prawne dotyczące szkolnictwa wyższego i nauki regulują zasady transferu wiedzy i technologii z uczelni do gospodarki”, a jednocześnie zwraca uwagę, iż w zapisach ustawowych nie wskazano stosowania żadnych metod oceny skuteczności takiej współpracy.

Autorka w swoim tekście sięga również do teorii interesariuszy, odnosząc ją do specyfiki szkoły wyższej i podejmując próbę identyfikacji „komu

służy uczelnia i w jakim otoczeniu funkcjonuje, a także czy jej działania są zgodne z ich (interesariuszy – aut.) oczekiwaniami?”.

Szukając odpowiedzi na tak postawione pytanie Ławicka zaznacza, że Uczelnie powinny koncentrować się na konstruktywnej orientacji w kierunku nabywców swoich usług, nie tylko studentów, ale także potencjalnych pracodawców – przedstawiciele rynku pracy. Jak słusznie już w 2012 r. zauważyła A. Drapińska (za Ławicka 2021, s. 605) – wręcz „uczelnie powinny budować i wzmacniać relacje z otoczeniem biznesowym, tak by dłużej nie oddzielać swojej istoty społecznej i naukowej od biznesowej”.

Specyfikę współczesnej rzeczywistości i kształtujących ją uwarunkowań identyfikuje ponadto K. Leja (2005, s. 5), zaznaczając, że „obecnie coraz większego znaczenia nabierają relacje uczelni z otoczeniem gospodarczym i społecznym, a jakość tych relacji ma kluczowe znaczenie dla budowania pozycji społecznej uczelni”. Leja sięga do teorii interesariuszy oraz procesu zarządzania interesariuszami, przedstawionych przez R. E. Freemana (1984), zwracając uwagę, że „każda organizacja po uprzednim zidentyfikowaniu swoich interesariuszy powinna dokonać próby określenia ich potencjalnego udziału w kreowaniu wartości organizacji”. Przywołany badacz zaznacza również, że „uczelnia wyższa, będąc organizacją o znaczącym wpływie na otoczenie zarówno w ujęciu lokalnym, regionalnym, jak i krajowym, realizuje trzecią misję szkolnictwa wyższego skutecznie, współpracując ze swoimi interesariuszami” (Leja 2005, s. 5).

Warto byłoby wymienić również, z geograficznego punktu widzenia, jako istotną zmienną także skalę współpracy z otoczeniem, szczególnie z wspomnianej przez Leję perspektywy ujęcia lokalnego i regionalnego. Postuluje się, aby współtworzona z otoczeniem społeczno-gospodarczym oferta edukacyjna była dostosowana do specyfiki, a przez to konkretnych potrzeb regionów, poprzez tworzenie ośrodków myśli innowacyjnej.

W tym miejscu warto wrócić jeszcze do spojrzenia M. Ławickiej (2021, s. 605), która podkreśla, że uczelnie, aby zdobyć i utrzymać interesariusza, który znajduje się w profilu ich zainteresowań, „muszą zaproponować mu ekstra wartość, a przede wszystkim pełne partnerstwo”. W związku z tym wydaje się, że pilnym wymogiem na konkurencyjnym rynku edukacyjnym powinno stać się stałe uczestnictwo przedstawicieli praktyki gospodarczej w posiedzeniach gremiów naukowych na uczelniach oraz aktywne włączenie w umiejętnie planowanie treści zawartych w programach studiów, w sposób spełniający wymogi współczesnego rynku pracy, do czego niezbędne jest nawiązanie trwałych relacji uczelni z otoczeniem gospodarczym. Pojawia się zatem pytanie o charakterze poznawczo-aplikacyjnym – czy to rzeczywiście dzieje się w kontekście uczelni wyższych przygotowujących kadry dla branży organizacji turystyki? Czy ta współpraca ma charakter realny i wiąże się z właściwym zaangażowaniem przedstawicieli branży w różne aspekty funkcjonowania uczelni czy pozostaje widoczna tylko na papierze na użytek kontroli i ocen związanych z parametryzacją?

Konkludując, w niniejszym podrozdziale przedstawiono wybrane uwarunkowania – o charakterze przede wszystkim formalnym, ale i organizacyjnym współpracy uczelni z szerokim otoczeniem społeczno-gospodarczym. Wskazano, że uboga pozostaje literatura odnosząca się wąsko do specyfiki sektora turystyki i tworzących go branż, raczej są to opracowania na poziomie ogólnym, ewentualnie z częścią praktyczną zawężoną do np. wybranego typu kierunków lub regionu badań. Wyłania się z nich jednak wspólny obraz – tj. potrzeby aktywnej współpracy uczelni z szerokim gronem interesariuszy, w tym przedsiębiorców i kompleksowego włączania ich w prowadzone działania, zarówno o charakterze dydaktycznym, jak i badawczym.

1.2 Aktualny obraz kształcenia na poziomie wyższym kadr na potrzeby branży organizacji turystyki

Po wstępie o charakterze bardziej deskryptywnym i bazującym na literaturze przedmiotu, warto przejść również na poziom ilościowy, przedstawiając wybrane dane obrazujące kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby sektora turystyki i tworzących go branż, a z perspektywy niniejszego raportu – szczególnie branży organizacji turystyki. W tym celu wykorzystano informacje zebrane w Systemie Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POL-on, który stanowi obszerne repozytorium danych o wielowymiarowym funkcjonowaniu uczelni wyższych, a jednocześnie – co ciekawe – jest jednym z największych z punktu widzenia zakresu zbieranych danych działającym systemem publicznym.

W ramach dokładnej kwerendy korzystano z narzędzia RADON, umożliwiającego zestawianie wyselekcjonowanych danych oraz ich dalszą analizę i raportowanie. Za pomocą konkretnych kryteriów przygotowano zestawienie uczelni wyższych – instytucji systemu szkolnictwa wyższego i nauki związanych z sektorem turystyki – branżą organizacji turystyki, a w dalszym kroku przy użyciu różnych zmiennych wyfiltrowano odpowiednie informacje, przedstawione w poniższych tabelach. Podobny model zastosowano w każdym z raportów tworzących tematyczny cykl, zwracając jednak uwagę na pojawiające się różnice i specyfikę kształcenia kadr na poziomie wyższym każdej z branż. Jednak należy podkreślić, że w kontekście branży organizacji turystyki użyto najszerszego kryterium, a więc wyselekcjonowano wszystkie kierunki studiów posiadające określenia *turystyka* w nazwie, co pozostaje zgodne z zarysowanym już we wstępie postulatem szerokiego spojrzenia na pojemne hasło organizacji turystyki.

Po pierwsze, warto przyjrzeć się zróżnicowaniu uczelni pod kątem charakteru prowadzonych studiów, szczególnie z perspektywy kształcenia w ramach profilu praktycznego.

Tabela 1. Kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby organizacji turystyki – kryterium profilu studiów

Profil studiów	Liczba kierunków	Wartość w procentach
Ogólnoakademicki	68	47%
Praktyczny	75	53%
Razem	143	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POLON-RADON

Jednocześnie zauważono, że większość (60%) kierunków związanych z sektorem turystyki funkcjonuje w ramach studiów licencjackich – tj. pierwszego stopnia.

Tabela 2. Kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby organizacji turystyki – wg. kryterium poziomu studiów

Poziom studiów	Liczba kierunków	Wartość w procentach
Pierwszego stopnia (studia licencjackie)	86	60%
Drugiego stopnia (studia magisterskie)	57	40%
Razem	143	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POLON-RADON

Wreszcie, niezwykle interesującym krokiem było zestawienie nazw kierunków, w których w ogóle pojawia się określenie *turystyka*, pod kątem tytułowej branży obsługi turystyki.

Tabela 3. Kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby organizacji turystyki –
z punktu widzenia nazwy kierunku studiów

Nazwa kierunku	Uczelnia/e, gdzie jest realizowany
Chrześcijańska turystyka religijna	Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Gospodarka turystyczna	Uniwersytet Ekonomiczny – w Poznaniu, Katowicach
Język angielski w turystyce	Uniwersytet Opolski
Język ukraiński w biznesie i turystyce (z językiem rosyjskim)	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie)
Krajoznawstwo i turystyka historyczna	Uniwersytet Gdański
Krajoznawstwo i turystyka kulturowa	Katowicki Uniwersytet Lubelski
Przewodnictwo i pilotaż turystyczny	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Turystyka	Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu (filia Jelenia Góra), Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu, Wydział Finansów i Zarządzania w Bydgoszczy, Uniwersytet Śląski
Turystyka historyczna	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Śląski
Turystyka historyczna i dziedzictwo kulturowe	Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Turystyka historyczna i kulturowa	Uniwersytet Rzeszowski
Turystyka i hotelarstwo	Szkoła Główna Turystyki i Hotelarstwa VISTULA, Akademia Wychowania

	Fizycznego w Gdańsku
Turystyka i kultura śródziemnomorska	Uniwersytet Opolski
Turystyka i rekreacja	54 uczelnie – por. tabela 4
Turystyka i wypoczynek	Uniwersytet Opolski
Turystyka i zarządzanie dziedzictwem	Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Turystyka kulturowa	Katolicki Uniwersytet Lubelski
Turystyka przygodowa	Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
Turystyka zdrowotna	Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
Zarządzanie w turystyce i sporcie	Politechnika Częstochowska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POLON-RADON

Powyższe zestawienie danych pozwala wnioskować, że robocze pojęcie studiowania na kierunku „turystyka”, pod kątem chęci pracy w branży organizacji turystyki może mieć bardzo szerokie spektrum. Ewidentnie najczęściej powtarzającym się tytułowym modułem w nazwie kierunku jest określenie *turystyka i rekreacja*. Należy mieć jednak świadomość wielości stosowanych nazw, a przez to profili studiów. Jednocześnie powinno się założyć, że może być to uwarunkowane różnymi czynnikami, poczynając od charakteru uczelni i jej ram formalnych funkcjonowania (np. kwestii przyporządkowania do dyscyplin naukowych), poprzez np. identyfikację realnych potrzeb rynku pracy w skali miasta lub regionu aż po chęć zbudowania konkurencyjnej oferty marketingowej i lepsze brzmienie marketingowe nazwy danego kierunku.

Na podstawie powyższej tabeli można założyć, że to sprofilowanie kierunku – ogólnie turystycznego, związanego z branżą organizacji turystyki może przyjmować różny charakter. Po pierwsze, warto wyróżnić grupy kierunków dotyczących konkretnych form turystyki (na podstawie

różnorodnych kryteriów) – m.in. turystyka zdrowotna lub przygodowa. Następnie zaobserwowano grupę kierunków łączących turystykę z dziedzictwem i w ogóle kulturą oraz historią, tj. wręcz zawężając zakres przestrzenny np. do krajów śródziemnomorskich lub łącząc wątki religijne i kulturowe – np. chrześcijańska turystyka religijna (co ciekawe – jako specjalność na studiach typowo teologicznych). Wreszcie, wskazać można wariacje sięgające klasycznego określenia „krajoznawstwo” i jego połączenia ze wspomnianymi już wątkami kulturowymi lub historycznymi. W toku analizy zauważono również powiązania ze studiami językowymi oraz typowe podejście ekonomiczne – tj. gospodarka turystyczna. Na koniec należy wspomnieć o jednym kierunku związanym z wąskim zakresem – nawet w kontekście samej branży organizacji turystyki, tj. pilotażu i przewodnictwie turystycznym.

Tabela 4. Kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby organizacji turystyki – uczelnie prowadzące kierunek o nazwie *Turystyka i rekreacja* (niezależnie od profilu i poziomu studiów)

Lp.	Nazwa uczelni
1	Akademia Białska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II
2	Akademia Górnośląska im. Wojciecha Korfańskiego w Katowicach
3	Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
4	Akademia Ignatianum w Krakowie
5	Akademia im. Jakuba z Paradyża
6	Akademia Nauk Stosowanych Wincentego Pola w Lublinie
7	Akademia Pomorska w Słupsku
8	Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku
9	Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku
10	Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie
11	Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu
12	Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
13	Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

14	Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu
15	Akademia Zamojska
16	Karpacka Państwowa Uczelnia w Krośnie
17	Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie
18	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu
19	Podhalańska Państwowa Uczelnia Zawodowa w Nowym Targu
20	Politechnika Białostocka
21	Politechnika Koszalińska
22	Politechnika Opolska
23	Spółeczna Akademia Nauk z siedzibą w Łodzi; Filia w Warszawie
24	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
25	Szkoła Główna Turystyki i Hotelarstwa Vistula
26	Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego w Warszawie; Filia w Krakowie
27	Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
28	Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie
29	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
30	Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
31	Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
32	Uniwersytet Łódzki
33	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
34	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
35	Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
36	Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
37	Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
38	Uniwersytet Rzeszowski
39	Uniwersytet Szczeciński
40	Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu
41	Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
42	Uniwersytet Zielonogórski
43	Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu
44	Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu
45	Wyższa Szkoła Bankowa w Warszawie
46	Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu
47	Wyższa Szkoła Bankowa z siedzibą w Gdańsku

48	Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy
49	Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu
50	Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu
51	Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii w Poznaniu w restrukturyzacji
52	Wyższa Szkoła Turystyki i Ekologii w Suchej Beskidzkiej
53	Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku
54	Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych w Warszawie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POLON-RADON

Analiza powyższej tabeli prowadzi do puenty, że kierunek *turystyka i rekreacja* jest realizowany na wielu, zróżnicowanych w różnych wymiarach pomiędzy sobą uczelniach, zarówno prywatnych, jak i publicznych. Część z nich jest stricte ukierunkowana na tematy związane z turystyką (uczelnie niepubliczne), jednak w wielu przypadkach realizowany kierunek studiów jest jednym z wielu w ofercie danej uczelni, a czasem wręcz jako specjalność na kierunku o szerszym spektrum – np. studiach o głównym profilu nieco dalszym od turystyki – tj. teologii lub historii. Ta zidentyfikowana dywersyfikacja pozostaje powiązana z ramami prawnymi (szerzej omówionymi w rozdziale 2), ale co kluczowe – umożliwiającymi uczelniom niezależność, a przez to różnicowanie programów kształcenia. Jednak to konstruowanie programów kształcenia powinno być jednocześnie efektem współpracy z ekspertami – przedsiębiorcami z otoczenia społeczno-gospodarczego, także o charakterze lokalnym i regionalnym – jako potencjalnie przyszłymi pracodawcami.

Poszukując informacji o kształceniu kadr na poziomie wyższym dla potrzeby branży organizacji turystyki warto sięgnąć także do dodatkowych źródeł informacji, jednocześnie przyjmując założenie, że pochodzące z nich dane nie będą miały charakteru kompletnego, m.in. ze względu na wskazywaną już kilkakrotnie złożoność.

Po pierwsze, warto przywołać dane pochodzące z corocznych raportów czasopisma "Perspektywy", prezentowanych w formie Rankingu Szkół Wyższych. Już na samym etapie selekcji kierunków, które pozostaną

zgodne z tytułowym profilem branży organizacji turystyki można natrafić na rozdzwięk z innymi zestawieniami. Według bowiem przyjętej całościowej metodologii ujęty jest tylko jeden kierunek tj. "Turystyka i rekreacja" i co ciekawe – został on zaliczony do grupy kierunków zatytułowanych jako "Medyczne i o zdrowiu", wśród m.in typowych kierunków medycznych lub związanych z aktywnością fizyczną jak wychowanie fizyczne (por. Ryc. 1).

Rycina 1. Kierunki studiów zaliczone w rankingu czasopisma Perspektyw do kierunków medycznych i zdrowiu.

Źródło: zrzut ekranowy ze strony Rankingu Perspektyw

W samym rankingu zostało ujętych 25 uczelni, a zestawienie 10 najlepszych ukazano na zrzucie ekranowym z rankingu.

Rycina 2. Zestawienie najlepszych uczelni kształcących na kierunku

Miejsce 2022 ↑↓	Nazwa uczelni	Miejsce 2021 ↑↓	Miejsce 2020 ↑↓	WSK ↑↓
1	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	1	1	100
2	Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach	2	18	94.9
3	Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku	4	21	93.9
4	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie	11	12	91.2
5=	Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu	3	11	90.2
5=	Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie	5	4	90.0
7	Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie	8	5	88.0
8=	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	8	5	85.5
8=	Uniwersytet Łódzki	8	2	85.3
10	Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie	11	5	82.2

Turystyka i Rekreacja wg rankingu czasopisma Perspektywy

Źródło: zrzut ekranowy ze strony Rankingu Perspektyw

Kolejnym źródłem informacji pozostaje coroczny Ranking Szkół Wyższych, przygotowywany przez czasopismo – magazyn branży turystycznej „Wiadomości Turystyczne”, w którym są oceniane uczelnie kształcące na kierunkach turystycznych. Według założeń Redakcji „Ten prestiżowy ranking od lat cieszy się dużym uznaniem, wyznacza mapę najbardziej liczących się uczelni turystycznych w Polsce, porządkuje informacje oferowanych przez nie kierunków i warunków studiowania. To wszystko buduje reputację uczelni i pomaga studentom w wyborze studiów.” (http://www.wiadomosciturystyczne.pl/menu/tekst/162,129,162,0,ranking_szkol_wyzszych.html, 10.07.2022).

Jednocześnie w kolejnym akapicie tego samego opisu Redakcja „Wiadomości Turystycznych” niejako wskazuje główny mankament tego zestawienia i formułę jego przygotowania, tj. „Ranking opiera się na ankietach nadesłanych przez szkoły wyższe, wypełnionych zgodnie z deklarowanym profilem kształcenia”. Nie może być on zatem uznawany za w pełni obiektywny, bowiem w ostatnim roku zestawienia w formie rankingowej (2021) wzięły w nim udział tylko 22 szkoły wyższe, co w ujęciu względnym z dotychczas prezentowanymi wartościami liczbowymi stanowi... niestety słaby wynik. Ponadto istnieje ryzyko, że ze względu na komercyjny charakter funkcjonowania czasopisma i kształt publikacji ranking jest tylko tłem dla przede wszystkim funkcji marketingowej i prezentacyjnej. Razi więc w opinii Autorów również zastosowanie w opisie bardzo wzniosłego określenia „prestiżowy”, co w praktyce nie znajduje potwierdzenia w podejmowanych krokach ze strony Redakcji – m.in. na etapie konstruowania metodologii i zapraszania uczelni do aktywnego udziału.

Plusem rankingu jest bezdyskusyjnie zaangażowanie ciekawych przedstawicieli świata nauki, polityki turystycznej, biznesu, a także

coroczna aktualizacja ankiet o np. nowe wątki, odpowiadające bieżącym trendom, m.in. w latach 2021-22 o zagadnienia dotyczące funkcjonowania uczelni w dobie pandemii COVID. Co ciekawe – w 2022 roku nie przedstawiono jak w latach wcześniejszych pełnego rankingu, lecz odmiennie przyjęto formułę prezentacji szkół wyższych. Zatem ostatnie pełne dane rankingowe pochodzą z 2021 roku i na ich podstawie stworzono poniższą tabelę, prezentującą wyróżnione uczelnie, wg poszczególnych profili kształcenia.

Wydaje się, że warto byłoby w pracę nad rankingiem, tudzież aktualną formułą – czyli prezentacją zaprosić w jeszcze szerszej formule przedstawicieli potencjalnych pracodawców z sektora turystyki i jego poszczególnych branż. W praktyce mogłoby to mieć korzyści obustronne, a dla przedsiębiorców stanowić potencjalny kanał pozyskiwania praktykantów, stażystów, a może docelowo pracowników.

Tabela 5. Wybrane dane prezentujące wyróżnione uczelnie w Rankingu Szkół Wyższych czasopisma Wiadomości Turystyczne.

PROFIL MIESZANY		
1 miejsce	Akademia Wychowania Fizycznego	Kraków
2 miejsce	Akademia Wychowania Fizycznego	Poznań
PROFIL PRAKTYCZNY		
1 miejsce	Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych	Warszawa
Wyróżnienie	Wyższa Szkoła Gospodarki	Bydgoszcz
2 miejsce	Wyższa Szkoła Turystyki i Ekologii	Sucha Beskidzka
3 miejsce	Wyższa Szkoła Bankowa	Toruń
PROFIL OGÓLNOAKADEMICKI		
1 miejsce	Uniwersytet Łódzki	Łódź
Wyróżnienie	Uniwersytet Adama Mickiewicza	Poznań
2 miejsce	Uniwersytet Marii Skłodowskiej-Curie	Lublin

3 miejsce	Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa	Katowice
-----------	------------------------------------	----------

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rankingu Szkół Wyższych czasopisma Wiadomości Turystyczne.

Dodatkowym źródłem danych mogą być informacje pochodzące z raportów i zestawień tabelarycznych Głównego Urzędu Statystycznego, gromadzone w ramach tematu „Szkolnictwo wyższe” i corocznie aktualizowane. W tym miejscu postanowiono wykorzystać dane za zakończony pełen rok akademicki 2020/21, zagregowane i opracowane graficznie i opisowo w ramach innych działań Instytutu Turystyki, a wydane w formie komunikatu „Turystyka i hotelarstwo w wyższych uczelniach w roku akademickim 2020/21” pod redakcją K. Łopacińskiego. W tym miejscu znów należy podkreślić niekompletność i niekompatybilność tak zebranych danych, bowiem w swoich statystykach GUS używa określenia „kierunek studiów turystyka i rekreacja i kierunki pokrewne” – co też nie do końca można zestawić z szerokim spektrum i specyfiką branży organizacji turystyki. Warto jednak na ich podstawie zauważyć istotne trendy i zachodzące zmiany.

Po pierwsze, sięgając do danych historycznych, również z poprzednich lat K. Łopaciński wskazuje, że w okresie lat (ujętych jako poszczególne roczniki akademickie) – 2013/2014 – 2020/2021 liczba studentów na kierunku „turystyka i rekreacja” i kierunkach pokrewnych spadła o 48,9%, co wynosi znacznie więcej niż ogólny spadek liczby studentów w Polsce w tym samym okresie. Ponadto na podstawie danych GUS stwierdzono, że „W roku akademickim 2021/2020 na 84 wyższych uczelniach na kierunkach bądź specjalnościach (turystyka i rekreacja, turystyka, turystyka historyczna i dziedzictwo kulturowe, turystyka i kultura śródziemnomorska, turystyka i zarządzanie dziedzictwem, turystyka międzynarodowa, hotelarstwo i usługi czasu wolnego, turystyka przygodowa, turystyka religijna oraz hotelarstwo i animacja czasu wolnego) na studiach licencjackich i magisterskich studiowało 16 543 osób

w tym na studiach licencjackich 14 876 osób, a na magisterskich 3826 osób. Ponadto na specjalnościach HoReCa (gastronomia i hotelarstwo) na trzech uczelniach studiowało 667 studentów, w tym 11 na studiach magisterskich.”

Ciekawe są również dane obejmujące rozkład przestrzenny studentów i absolwentów na kierunku „turystyka i rekreacja” według województw, co zaprezentowano w zrzucie ekranowym w formie tabelarycznej. Ewidentnie dostrzec należy dominację dużych ośrodków akademickich – największych miast w Polsce, takich jak Poznań, Warszawa i Kraków. Pozostaje to także zbieżne z zaprezentowaną już – na podstawie danych z systemu POLON-RADON – wielością uczelni kształcących w tych miastach na różnego typu kierunkach związanych z turystyką, zarówno publicznych, jak i prywatnych.

Tabela 6. Liczba studentów i absolwentów na kierunku „turystyka i rekreacja” w roku akademickim 2020/2021 według województw

I.p.	Województwo	Studenci
1.	Dolnośląskie	157
2.	Kujawsko-pomorskie	240
3.	Lubelskie	1210
4.	Lubuskie	76
5.	Łódzkie	802
6.	Małopolskie	2437
7.	Mazowieckie	2284
8.	Opolskie	252
9.	Podkarpackie	410
10.	Podlaskie	114
11.	Pomorskie	1693
12.	Śląskie	758
13.	Świętokrzyskie	149
14.	Warmińsko-mazurskie	212
15.	Wielkopolskie	2532
16.	Zachodniopomorskie	358

Źródło: <https://www.vistulahospitality.edu.pl/nauka-i-badania/wp-content/uploads/sites/4/2021/07/turystyka-i-hotelarstwo-w-wyzszych-uczelniach-w-roku-akademickim-2020-2021.pdf>

Wnioski na podstawie treści rozdziału 1

- Aktualna rzeczywistość funkcjonowania uczelni wyższych w Polsce to wydawałoby się końcowy etap wdrażania zmian po ostatniej reformie i ustabilizowanie ich działalności, z zachowaniem podziału na profil ogólny i praktyczny. Jednak od wiosny 2020 r. ramy działalności szkolnictwa wyższego zachwiane zostały przez pandemię COVID i jej kolejne fale, wprowadzające m.in. potrzebę nauczania zdalnego, przy wykorzystaniu metod i technik kształcenia na odległość. Dodatkowym czynnikiem od I kwartału 2022 r. jest również wojna blisko granic Polski – w Ukrainie, co może mieć złożony wpływ na różne aspekty działalności dydaktycznej i operacyjnej uczelni. Szczególnie dotyczy to tych szkół wyższych, w których społeczność tworzą studenci z Ukrainy, lecz również z Rosji i Białorusi (m.in. kwestia wzajemnego bezpieczeństwa, poszanowania itd.), a także tych jednostek, które w trybie specjalnym przyjęły dodatkowych studentów. To także dodatkowa szansa albo wyzwanie dla rynku pracy, zatem dla partnerów społeczno-gospodarczych uczelni wyższych.
- Kwerenda literatury przedmiotu wykazała, że temat współpracy uczelni kształcących na kierunkach turystycznych z przedsiębiorcami z sektora turystyki pozostaje stosunkowo mało rozpoznany, natomiast nie brakuje interesujących opracowań dotyczących szerszego spektrum – współpracy uczelni z biznesem w ogóle, analizowanych z różnych perspektyw – od ram prawnych, przez cyfryzację po aspekty wdrażania innowacyjności i wymiany wiedzy i technologii na bardzo wyspecjalizowanym poziomie. Wątek komercjalizacji badań na linii

uczelnia-biznes celowo został pominięty, bowiem dotyczy on bardziej wyspecjalizowanych dziedzin nauki czy przemysłu wysokich technologii.

- Przeprowadzona analiza dostępnych danych statystycznych o charakterze pierwotnym, jak i danych wtórnych – m.in. raportów i rankingów pozwala stwierdzić, że niemożliwym jest jednoznaczne scharakteryzowanie mechanizmu kształcenia kadr na potrzeby branży organizacji turystyki. Konceptualizacja samego pojęcia wykazała szerokie spektrum aktywności zawodowych i rodzajów prac, które mogą się w nim zawierać, od świadczenia pojedynczych usług turystycznych po wielowymiarowe funkcjonowanie profesjonalnych organizatorów turystyki – biur podróży o zasięgu ponad krajowym.
- Analogiczna sytuacja ma miejsce z kierunkami studiów, w których zawiera się określenie *turystyka*. Po pierwsze wskazano, że występuje ono w bardzo różnych kolokacjach. Najczęściej – jako *turystyka i rekreacja*, lecz nie brakuje także propozycji niszowych – związanych z formą turystyki lub powiązanych z dyscypliną naukową dominującą na danym wydziale – np. historią lub teologią. Zidentyfikowana dywersyfikacja wynika także z niezależności uczelni w konstruowaniu programów kształcenia.
- Brakuje pełnych danych liczbowych, które mogłyby zobrazować oczekiwany przez Zamawiającego zakres branży organizacji turystyki. Z kolei w dostępnych opracowaniach np. GUS zastosowano określenia o szerszym charakterze. Istniejące natomiast rankingi – m.in. Perspektyw lub Wiadomości Turystycznych również obarczone są niekonsekwencją i mają bardziej ukierunkowanie promocyjne i marketingowe, niż stricte merytoryczne. Ponadto w przygotowaniu wspomnianych rankingów jest stosunkowo znikomy udział potencjalnych pracodawców, raczej oceny dokonują pracownicy akademicy poszczególnych uczelni kształcących na kierunkach turystycznych. Warto zatem, aby grono ekspertów zaangażowanych w przygotowanie poszczególnych rankingów

uwzględniało przedstawicieli otoczenia społeczno-gospodarczego z różnych branż sektora turystyki.

2. Identyfikacja i analizy regulacji prawnych obejmujących swym zakresem formy współpracy szkół wyższych z przedsiębiorcami

2.1 Identyfikacja regulacji prawnych obejmujących swym zakresem formy współpracy szkół wyższych z przedsiębiorcami

W ramach prowadzonego procesu badawczego za nadrzędny cel postawiono identyfikację, a w dalszym kroku analizę treści regulacji prawnych dotyczących współpracy szkół wyższych z przedsiębiorcami. Taki też charakter w ujęciu strukturalnym przyjął niniejszy rozdział i jego dalsze podrozdziały.

Specyfikę złożoności aktów prawnych dotyczących szkolnictwa wyższego właściwie wskazali w jednym z wcześniejszych raportów przygotowywanych dla Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka A. Borek i K. Świtaj (2017-2018). Przywołani Autorzy (Borek, Świtaj 2017-2018, s. 5) zauważyli bowiem, że „system powszechnie obowiązujących aktów prawnych regulujących kwestie kształcenia dla potrzeb branż turystycznych na poziomie szkolnictwa wyższego jest dość ograniczony”. W dalszym kroku wskazano zapisy art. 70 ust. 5 Konstytucji RP i wynikającą z niego gwarancję autonomii uczelni, m.in. w zakresie definiowania profilu uczelni, tworzenia i zamykania programów studiów.

Tak przyjęta wykładnia implikuje dalszy charakter prowadzonej analizy na potrzeby niniejszego opracowania i zakres kwerendy aktów prawnych – tj. przejście od dokumentów o charakterze ogólnym – m.in. regulujących szkolnictwo wyższe jako całość w stronę szczegółowych zapisów

wewnętrznych na poziomie poszczególnych uczelni. Warto jednak w tym miejscu raz jeszcze przywołać spojrzenie A. Borek i K. Świtaja (2017-2018, s. 6) i zgodzić się z Badaczami, że regulaminy uczelni wyższych są „aktami o charakterze wewnętrznym obowiązującym wyłącznie w granicach uczelni i wyłącznie na danej uczelni”.

Finalnie zidentyfikowano regulacje prawne, które można uporządkować roboczo w następujący sposób:

a) Akty prawne o charakterze ogólnym:

- a. *Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (tekst ujednolicony Dz. U. 2022 r. – poz. 574)
- b. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów* (Dz. U. 2018 poz. 1861, tekst ujednolicony Dz. U. 2021 poz. 661)

b) Akty prawne zmieniające treść zasadniczą regulacji ogólnych w obliczu pandemii COVID-19:

- a. *Rozporządzenia w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19* (Dz. U. z 2020 r. poz. 405, poz. 455, poz. 511, poz. 511, poz. 528 i poz. 643, Dz. U. z 2021 r. poz. 363)
- b. *Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych* (Dz. U. 2020 poz. 374)
- c. *Ustawa z dnia 21 stycznia 2021 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem,*

przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2021 poz. 159)

c) Orzecznictwo Polskiej Komisji Akredytacyjnej:

- a. Stanowisko interpretacyjne nr 3/2020 z 21 maja 2020 r.
- b. Stanowisko interpretacyjne nr 4/2020 z 2 lipca 2020 r.

d) Informacje o regulacjach branżowych – zostaną przedstawione w kolejnym podrozdziale w toku opisu

Należy podkreślić, że powyższe zestawienie regulacji prawnych na różnych poziomach stanowi punkt wyjścia do ich szczegółowej analizy, która zostanie zaprezentowana w analogicznym układzie w kolejnych podrozdziałach. Ponadto przykłady regulacji na poziomie wybranych uczelni wyższych zostaną zilustrowane tematyką ram formalnych praktyk dla kierunku turystyka w Szkole Głównej Turystyki i Hotelarstwa VISTULA.

2.2 Analiza regulacji prawnych obejmujących swym zakresem formy współpracy szkół wyższych z przedsiębiorcami

2.2.1 Akty prawne o charakterze ogólnym

Przechodząc do analizy kluczowych aktów prawnych należy rozpocząć rozważania od zapisów *Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (zwanej dalej Ustawą), regulującej kwestie prawne związane ze szkolnictwem wyższym i działalnością naukową, potocznie zwaną również „Ustawą 2.0” lub „Konstytucją dla nauki”. Zastąpiła one poprzednie akty prawne, w tym wcześniejszą, obowiązującą od 2005 ustawę – *Prawo o szkolnictwie wyższym*. Ustawę z 2018 r. nowelizowano dotychczas wielokrotnie od jej uchwalenia, a ostatnie

zmiany weszły w życie w 2022 r. stąd aktualne oznaczenie tekstu jednolitego w Dzienniku Ustaw to Dz. U z 2022 r. poz. 574, podczas gdy publikacja oryginalna miała miejsce w Dz. U. z 2018 r. poz. 1668.

Warto odnieść się do wybranych aspektów Ustawy z perspektywy współpracy z przedsiębiorcami, co zostało określone w omawianym akcie prawnym jako „współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym”. Ponadto drugim istotnym zagadnieniem pozostaje wątek praktyk zawodowych, któremu również poświęcono nieco więcej uwagi.

Już w art. 2 Ustawy wskazano, iż „Misją systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest prowadzenie najwyższej jakości kształcenia oraz działalności naukowej, kształtowanie postaw obywatelskich, a także uczestnictwo w rozwoju społecznym oraz tworzeniu gospodarki opartej na innowacjach.” Następnie w art. 4 podkreślono, że obok badań naukowych i twórczości artystycznej działalność naukowa obejmuje „prace rozwojowe”, które w jednym z kolejnych ustępów zdefiniowano jako „nabywanie, łączenie, kształtowanie i wykorzystywanie dostępnej aktualnie wiedzy i umiejętności, w tym w zakresie narzędzi informatycznych lub oprogramowania, do planowania produkcji oraz projektowania i tworzenia zmienionych, ulepszonych lub nowych produktów, procesów lub usług, z wyłączeniem działalności obejmującej rutynowe i okresowe zmiany wprowadzane do nich, nawet jeżeli takie zmiany mają charakter ulepszeń”.

To istotne zapisy, które w odniesieniu do tytułowej branży organizacji turystyki mogą stanowić pomost pomiędzy szkolnictwem wyższym, a realnymi potrzebami przedsiębiorców świadczących usługi turystyczne i organizujących imprezy turystyczne, a także związanych z polityką turystyczną. Powstaje jednak pytanie czy uczelnie ten wątek realnie podejmują w toku kształcenia i np. proponują studentom profili

praktycznych w ramach prac dyplomowych przygotowanie projektów, które można byłoby opisać ustawowym określeniem „prac rozwojowych”?

Z kolei w artykule 11 omawianej ustawy wśród podstawowych zadań uczelni wskazano m.in.

- prowadzenie działalności naukowej, świadczenie usług badawczych oraz transfer wiedzy i technologii do gospodarki;
- upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki i kultury, w tym przez gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, informacyjnych i archiwalnych;
- działanie na rzecz społeczności lokalnych i regionalnych.

Powstaje znów pytanie, a jednocześnie postulat o charakterze aplikacyjnym – czy uczelnie kształcące na kierunkach związanych z turystyką i przygotowaniem kadr dla branży organizacji turystyki świadczą również usługi badawcze lub czy wchodzą w kooperację z przedsiębiorcami, działając na rzecz społeczności lokalnych i regionalnych? Jest to interesujące zagadnienie badawcze, wymagające pogłębionych studiów, m.in. uwzględnienia jako zmiennej profilu uczelni. Wydaje się słuszną roboczą hipotezą, że ilekroć na danym wydziale studia będą miały profil akademicki będzie to generowało obowiązek pracy badawczo-naukowej kadry, a nie tylko prowadzenia zajęć dydaktycznych. Wówczas w orbicie zainteresowań zapewne pojawia się tematyka współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym, np. w skali miasta lub regionu. Jednocześnie należy zapewne przyjąć, że może być to równocześnie złożona tematyka, bowiem realna współpraca może mieć także charakter bardziej subiektywny, wynikający z indywidualnych zainteresowań lub powiązań poszczególnych pracowników, np. jednoczesnej pracy w biznesie lub zaangażowania w działalność np. organizacji pozarządowych. Wreszcie, badania te oprócz wskazanego powyżej charakteru „oddolnego”, mogą mieć również ukierunkowanie „odgórne”, tj. być efektem zleceń

badawczych (o charakterze regularnym lub jednorazowym) z poziomu np. władz centralnych lub regionalnych i lokalnych.

Istotny pozostaje również artykuł 15, w którym zdefiniowano pojęcie „uczelni zawodowej”, wskazując, że dotyczy to prowadzenia kształcenia uwzględniającego potrzeby otoczenia społeczno-gospodarczego.

Następnie w artykule 49 wspomniano o możliwości funkcjonowania w uczelni „akademickiego biura karier”, także na podstawie *Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach na rynku pracy* (Dz. U. z 2021r. poz. 1000, z późniejszymi zmianami). W przywołanym akcie wskazano, iż pojęcie „akademickie biuro karier” oznacza „jednostkę działającą na rzecz aktywizacji zawodowej studentów i absolwentów szkoły wyższej, prowadzoną przez szkołę wyższą lub organizację studencką, do której zadań należy w szczególności:

- a) dostarczanie studentom i absolwentom szkoły wyższej informacji o rynku pracy i możliwościach podnoszenia kwalifikacji zawodowych,
- b) zbieranie, klasyfikowanie i udostępnianie ofert pracy, staży i praktyk zawodowych,
- c) prowadzenie bazy danych studentów i absolwentów uczelni zainteresowanych znalezieniem pracy,
- d) pomoc pracodawcom w pozyskiwaniu odpowiednich kandydatów na wolne miejsca pracy oraz staże zawodowe,
- e) pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy”.

Zagadnienie funkcjonowania zdefiniowanych powyżej akademickich biur karier również wydaje się interesujące i wymagające właściwych badań, m.in. w kilku perspektywach – przede wszystkim w ujęciu formalnym i strukturalnym (np. zróżnicowanie działalności w zależności od charakteru uczelni, wielkości, lokalizacji), ale i operacyjnym (wielkości, zadań pracowników), aż wreszcie realnej współpracy z potencjalnymi interesariuszami.

Autorzy niniejszego Raportu mogą legitymizować się bardzo pozytywnymi doświadczeniami Szkoły Głównej Turystyki i Hotelarstwa VISTULA, w strukturze której funkcjonuje Dział Karier i Praktyk. W tym przypadku pracownicy tego Działu praktycznie zajmują się bieżącą współpracą ze studentami w zakresie obsługi zawodowych praktyk studenckich (których materię opisano w dalszych paragrafach), tj. przyjmowaniem dokumentów, ich formalną weryfikacją, a następnie przekazywaniem do oceny odpowiednich Opiekunów Praktyk. Ponadto w ramach Działu Karier i Praktyk podejmowane jest wiele działań, które mają ułatwić studentom właściwą realizację praktyk, m.in.: doradztwo zawodowe i możliwość indywidualnych konsultacji z doradcą (np. w kwestii CV i ścieżki kariery), a także wykonania testów kompetencji, organizacja targów pracy w ciągu roku (Job Day i Job Spot), wreszcie prowadzenie portalu e-kariera.vistula.edu.pl – w ramach którego publikowane są bieżące ogłoszenia pracodawców i oferty praktyk lub staży. Ponadto pracownicy Działu Karier i Praktyk, w porozumieniu z Koordynatorem Wydziałowym i Kierunkowymi Opiekunami Praktyk Zawodowych pozyskują potencjalnych partnerów – instytucje i przedsiębiorstwa, z którymi następnie podpisywane są porozumienia o współpracy w zakresie przyjmowania studentów na praktyki.

Wydaje się, że ciekawym z perspektywy badawczej byłoby zestawienie tych doświadczeń z innymi przykładami z różnych uczelni kształcących kadry dla poszczególnych branż sektora turystyki – w formie oddzielnego raportu tematycznego w ramach szerokich działań Sektorowej Rady ds. Kompetencji – Turystyka.

Kolejne zapisy analizowanej ustawy odnoszą się do studiów prowadzonych na profilu praktycznym, który zgodnie z art. 64 ust. 2 rozumiany jest jako ten, w którym ponad połowa punktów ECTS jest przypisana zajęciom kształtującym umiejętności praktyczne. Jednocześnie przyjęcie przez

uczelnie praktycznego profilu studiów generuje potrzebę uwzględnienia w programie praktyk zawodowych, których wymiar - zgodnie z art. 67 ust. 5 omawianej ustawy - wynosi co najmniej:

- 1) 6 miesięcy – w przypadku studiów pierwszego stopnia i jednolitych studiów magisterskich;
- 2) 3 miesięcy – w przypadku studiów drugiego stopnia.

Zagadnienie praktyk jest niezwykle istotne. Samo jego wprowadzenie i określenie wymiaru czasowego stanowi wyzwanie dla uczelni kształcących na profilu praktycznym. To bardzo ważny krok, bowiem nikt nie ma wątpliwości, że w kształceniu praktycznym czas praktyk może być bardzo konstruktywnym okresem – zarówno rozszerzenia dotychczasowych treści teoretycznych, rozszerzenia umiejętności, kompetencji społecznych, a być może również poznania przyszłego pracodawcy. Jednak z drugiej strony pojawia się wątpliwość, wskazana już w opracowaniu

Z. Kowala (2019, s. 40), która pojawiła się na podstawie zrealizowanych badań – w tym rozmów z przedstawicielami uczelni turystycznych – : „jak zmieścić w okresie trzech lat studiów 6 miesięcy praktyki zawodowej bez wydłużania okresu studiów i analogicznie – na studiach uzupełniających magisterskich, trwających maksymalnie 2 lata (4 semestry) z wymaganą praktyką 3 miesiące?”. Do tematu praktyk Autorzy powrócą jeszcze w dalszej treści, także w kontekście wykładni Polskiej Komisji Akredytacyjnej.

Następna grupa zagadnień zawartych w poszczególnych artykułach omawianej Ustawy dotyczy uznawania efektów uczenia się uzyskanych w procesie uczenia się poza systemem studiów. W artykule 71, ustępie 4 i 5 przyjęto, że „efekty uczenia się mogą zostać potwierdzone osobie posiadającej:

- 1) dokumenty, o których mowa w art. 69 ust. 2 (niezbędne do przyjęcia na studia – np. świadectwo dojrzałości i wyniki matury oraz odpowiedni dyplom – aut.), i co najmniej 5 lat doświadczenia zawodowego – w

przypadku ubiegania się o przyjęcie na studia pierwszego stopnia lub jednolite studia magisterskie;

2) kwalifikację pełną na poziomie 5 Polskiej Ramy kwalifikacji (PRK) albo kwalifikację nadaną w ramach zagranicznego systemu szkolnictwa wyższego odpowiadającą poziomowi 5 Europejskich Ram Kwalifikacji (ERK), o których mowa w załączniku II do zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (Dz. Urz. UE C 111 z 06.05.2008, str. 1) – w przypadku ubiegania się o przyjęcie na studia pierwszego stopnia lub jednolite studia magisterskie;

3) kwalifikację pełną na poziomie 6 PRK i co najmniej 3 lata doświadczenia zawodowego po ukończeniu studiów pierwszego stopnia – w przypadku ubiegania się o przyjęcie na studia drugiego stopnia;

4) kwalifikację pełną na poziomie 7 PRK i co najmniej 2 lata doświadczenia zawodowego po ukończeniu studiów drugiego stopnia albo jednolitych studiów magisterskich – w przypadku ubiegania się o przyjęcie na kolejne studia pierwszego stopnia lub drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie”.

Ponadto w kolejnym 5 ustępie omawianego artykułu stwierdzono, że „w wyniku potwierdzenia efektów uczenia się można zaliczyć nie więcej niż 50% punktów ECTS przypisanych do zajęć objętych programem studiów”.

Jednocześnie należy wyraźnie podkreślić, że wskazana powyżej procedura nie dotyczy wszystkich uczelni wyższych, tylko tych, które spełniają warunki opisane w art. 71 ust. 1 Ustawy, zgodnie z którym: „Uczelnia może potwierdzić efekty uczenia się uzyskane w procesie uczenia się poza systemem studiów osobom ubiegającym się o przyjęcie na studia na określonym kierunku, poziomie i profilu, jeżeli posiada:

1) pozytywną ocenę jakości kształcenia na tych studiach albo

2) kategorię naukową A+, A albo B+ w zakresie dyscypliny, o której mowa w art. 53 ust. 1, albo dyscypliny wiodącej, do której przyporządkowany jest ten kierunek.”

Te zapisy są kluczowe z punktu widzenia kierunków praktycznych i ewentualnego zainteresowania kształceniem osób z doświadczeniem praktycznym, np. na studiach magisterskich o charakterze menadżerskim, przygotowujących do pełnienia funkcji kierowniczych. Powstaje istotne pytanie badawcze, które warto byłoby objąć dodatkowymi badaniami – czy wskazane rozwiązania ustawowe są stosowane na kierunkach związanych z przygotowaniem kadry dla potrzeb branży organizacji turystyki? Ponadto ważnym zagadnieniem, a jednocześnie rozwijającym się tematem pozostają kwalifikacje rynkowe, które dotyczą coraz to nowych obszarów z zakresu organizacji turystyki. a Warto przypomnieć, że jedną z kwalifikacji , wpisanych do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (ZSK) jest „Pilotowanie imprez turystycznych”.

Wreszcie, wspomniane na samym początku otoczenie społeczno-gospodarcze zostało ujęte w zapisach ustawowych dotyczących oceny programowej – rozumianej jako ocena jakości kształcenia na danym kierunku studiów. Wówczas, obok oceny programu studiów, standardów itd. również wspomniana współpraca jest uwzględniana jako element w całościowej ocenie dokonywanej przez komisję Polskiej Komisji Akredytacyjnej. W praktyce na ogół podczas pobytu komisji Polskiej Komisji Akredytacyjnej jedną z aktywności jest spotkanie z przedstawicielami otoczenia społeczno-gospodarczego – instytucji i przedsiębiorstw realnie współpracujących z daną uczelnią.

Spośród z kolei wielu rozporządzeń uzupełniających w wymiarze praktycznym omawianą Ustawę o szkolnictwie wyższym należy wskazać *Rozporządzenie w sprawie studiów* (Dz.U. 2018 poz. 1861) w odniesieniu do współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym i praktyk zawodowych

W sposób szczególny rozszerzono w nim zdefiniowaną w ustawie materię praktyk zawodowych na studiach o profilu praktycznym, podkreślając w kolejnych ustępach, iż w programie studiów określa się wymiar, zasady i formę odbywania praktyk zawodowych oraz liczbę punktów ECTS, jaką student musi uzyskać w ramach tych praktyk. Z kolei w dalszej treści rozporządzenia wskazano, w kontekście wniosku o pozwolenie na utworzenie studiów, iż dołącza się do niego „kopie porozumień z pracodawcami albo deklaracji pracodawców w sprawie przyjęcia określonej liczby studentów na praktyki”. To zatem również istotny aspekt dla kierunków o charakterze praktycznym, aby od początku funkcjonowania budować odpowiednie i długofalowe relacje z potencjalnymi pracodawcami w skali danego miasta lub regionu. Cenną jednostką w tym zakresie może być wskazane również w Ustawie Akademickie Biuro Karier – w zależności od uczelni przyjmujące różny charakter i strukturę funkcjonowania.

Jednocześnie należy podkreślić, że wspomniany zapis prawny, a w ujęciu aplikacyjnym – przyjęcie praktycznej orientacji studiów wymusza na danej uczelni nawiązanie współpracy z przedsiębiorcami. To również temat, który może być potencjalnie dalszym interesującym zagadnieniem badawczym – z kim realnie uczelnie kształcące na kierunkach turystycznych o charakterze praktycznym mają podpisane takowe porozumienia, jakie są kryteria wyboru partnerów, jaki jest ich charakter z punktu widzenia różnych zmiennych?

Jednocześnie zapisy przywołanego rozporządzenia dotyczą zajęć kształtujących umiejętności praktyczne (w przypadku profilu praktycznego stanowiących wymiar większy niż 50% punktów ECTS), prowadzonych w warunkach właściwych dla danego zakresu działalności zawodowej oraz w sposób umożliwiający wykonywanie czynności praktycznych przez studentów. W tym kontekście pojawia się kolejne pytanie wymagające przeprowadzenia dodatkowych badań – jak organizowane są na podstawie tak wyartykułowanych przepisów zajęcia na kierunkach

związanych z kształceniem kadr dla branży organizacji turystyki? Jest to złożona materia, bowiem w porównaniu np. z konkretną – zamkniętą przestrzenią hotelu lub restauracji w przypadku szerokiego spektrum branży organizacji turystyki możemy mieć do czynienia z różnymi przestrzeniami, zarówno w miejscu wyjazdu – np. biuro podróży, ale i miejscach docelowej podróży – np. praca rezydenta lub animatora w destynacji, praca przewodnika miejskiego, działalność punktu informacji turystycznej. Wreszcie należy podstawić dodatkowe pytanie – jak postulowane w omawianym rozporządzeniu zajęcia kształtujące umiejętności praktyczne były realizowane w czasie pandemii?

Podsumowując, w niniejszym podrozdziale poddano analizie wybrane regulacje prawne dotyczące współpracy uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym na poziomie centralnym, a więc kluczowy akt jakim jest *Ustawa... - Prawo o szkolnictwie wyższym*, a także powiązane z nią akty wykonawcze – tj. rozporządzenia. W ocenie autorów w poddanych analizie aktach ujęte są istotne zagadnienia dotyczące współpracy uczelni z przedsiębiorcami – m.in. postulat współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym, kwestie profilu praktycznego i wynikających z tego skutków, aż wreszcie zagadnienie praktyk i funkcjonowania w strukturze uczelni akademickiego biura karier (w różnym formacie). Jednocześnie należy zauważyć, że zarysowane ramy mają charakter bardzo ogólny, pozostawiając dużą swobodę poszczególnym uczelniom kształcącym na kierunkach związanych z branżą organizacji turystyki. Stąd też w niniejszym podrozdziale sformułowano w postaci pytań zagadnienia, które mogą stać się interesującymi tematami bardziej szczegółowego procesu badawczego.

2.2.2 Zmiany kluczowych aktów prawnych w kontekście pandemii COVID-19

W tym miejscu warto w ramach kolejnego etapu realizowanego procesu badawczego przywołać ponownie akty prawne z okresu pandemii COVID, wprowadzające zmiany obowiązujących wówczas dokumentów

nadrzędnych – odpowiednio omówionej Ustawy i związanych z nią rozporządzeń i dokonać ich szerszej charakterystyki.

Wymienić należy zatem następujące akty (zgodnie z wcześniej dokonaną identyfikacją w podrozdziale 2.1):

- a. *Rozporządzenia w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19* (Dz. U. z 2020 r. poz. 405, poz. 455, poz. 511, poz. 511, poz. 528 i poz. 643, Dz. U. z 2021 r. poz. 363)
- b. *Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych* (Dz. U. 2020 poz. 374)
- c. *Ustawa z dnia 21 stycznia 2021 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. 2021 poz. 159)

Pandemia COVID-19 spowodowała wprowadzenie w *Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* zmiany polegającej na dodaniu art. 51a w brzmieniu: „Art. 51a. W przypadkach uzasadnionych nadzwyczajnymi okolicznościami zagrażającymi życiu lub zdrowiu członków wspólnoty uczelni minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego i nauki, w drodze rozporządzenia, może czasowo ograniczyć lub czasowo zawiesić funkcjonowanie uczelni na obszarze kraju lub jego części, uwzględniając stopień zagrożenia na danym obszarze.” Pokłosiem, czego było wydanie rozporządzeń wykonawczych w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. z 2020 r. poz. 405,

poz. 455, poz. 511, poz. 511, poz. 528 i poz. 643, Dz. U. z 2021 r. poz. 363)

Zaistniałe okoliczności wymusiły na uczelniach zmiany realizacji form kształcenia i szybkie dostosowanie się do panującej sytuacji, poprzez przejście w tryb pracy zdalnej. W praktyce polegała ona na prowadzeniu zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, niezależnie od tego, czy zostało to przewidziane w programie danego kształcenia. Ustawodawca doprecyzował na szczęście, że w zaistniałej sytuacji „nie stosuje się ograniczeń w zakresie liczby punktów ECTS, jaka może być uzyskana w ramach kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, określonych w programach studiów.” W związku z wprowadzeniem ograniczeń związanych ze stanem pandemii w różnych obszarach życia społecznego i gospodarczego, skutkujących brakiem możliwości realizacji przez studentów praktyk zawodowych, będących znaczną częścią programu studiów kluczowe okazało się sformułowanie przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego [rekomendacji z dnia 17 czerwca 2020 r. dotyczących praktyk zawodowych na studiach](#) ([Rekomendacje dotyczące praktyk zawodowych na studiach - Ministerstwo Edukacji i Nauki - Portal Gov.pl \(www.gov.pl\)](#)). Pozwoliły one uczelniom wykorzystać alternatywne rozwiązania (nie ujęte w pierwotnym ustawodawstwie), dające studentom możliwość osiągnięcia zakładanych efektów uczenia się przypisanych w programie studiów do praktyk zawodowych. Wśród proponowanych przykładów wspomnianych alternatywnych rozwiązań znalazły się „zajęcia symulowane realizowane przez kadrę akademicką lub projekty praktyczne realizowane przez studentów pod nadzorem nauczycieli akademickich”.

Natomiast kolejna zmiana *Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, wprowadzająca zapis art. 51b ust. 6 w brzmieniu „W przypadku ograniczenia lub zawieszenia funkcjonowania uczelni wymiar praktyk zawodowych przewidzianych w programie studiów o profilu praktycznym może zostać ustalony na poziomie niższym niż określony w art. 67 ust. 5

(omówiony w poprzednich rozdziałach wymiar odpowiednio 6 i 3 miesiący – aut.). Senat dokonuje zmian w programie studiów, w tym ustala wymiar praktyk zawodowych, mając na względzie konieczność zapewnienia wysokiej jakości kształcenia i umożliwienia osiągnięcia efektów uczenia się określonych w programie studiów.” Zmiana w tekście zasadniczym Ustawy dała uczelniom, dla których w związku ze specyfiką kierunku studiów logistyczne ulokowanie studentów na praktykach zawodowych w okresie epidemii jest problematyczne, możliwość zmniejszenia wymiaru tychże praktyk. Ustawodawca nie wskazał ograniczeń dotyczących zmniejszenia wymiaru praktyk zawodowych, pozostawiając również i w tym kontekście, analogicznie jak w innych obszarach, autonomię w tym zakresie uczelniom.

W okresie pandemii wytyczne ustawowe i ich interpretacje dotyczące braku możliwości zaliczania efektów uczenia się uzyskanych poza systemem szkolnictwa wyższego w trakcie studiów okazały się jeszcze większym utrudnieniem uzyskania przez studentów zaliczenia praktyk zawodowych, przy jednoczesnym wskazaniu przez uczelnie miejsca ich odbywania.

Podsumowując, w ramach analizy zmian kluczowych aktów prawnych w kontekście pandemii COVID-19 wykazano, że w największym stopniu dotyczyły one zagadnienia praktyk zawodowych i możliwości wprowadzenia zmian w formule ich realizacji oraz założonym dla uczelni o profilu praktycznym okresie. Jednocześnie zdaniem Autorów warto rozważyć postulat, aby interpretacja zapisów prawa dotycząca zaliczania efektów uczenia się uzyskanych poza systemem szkolnictwa wyższego w kontekście praktyk zawodowych została szczegółowo rozpoznana i zaakcentowana w działaniach Sektorowej Rady ds. Kompetencji - Turystyka.

2.2.3 Orzecznictwo Polskiej Komisji Akredytacyjnej – wybrane stanowiska interpretacyjne

Kolejną grupą dokumentów o charakterze ogólnym, odnoszących się do interpretacji przepisów prawa (zarówno powszechnie obowiązującego jak i wewnętrznego) jest tzw. Orzecznictwo Polskiej Komisji Akredytacyjnej, gromadzone w postaci specjalnej bazy. Odpowiedzialna za to działanie jest specjalna komisja, utworzona jako zespół w dniu 30 stycznia 2020 r. Jak wskazano na tematycznej stronie <https://www.pka.edu.pl/baza-orzecznictwa-pka/>: „Zadaniem Zespołu jest wypracowywanie stanowisk w sprawie interpretacji przepisów prawa (powszechnie obowiązującego i wewnętrznego), stanowiących podstawę prac Komisji, a w szczególności regulujących przeprowadzanie ocen programowych i opiniowanie wniosków o pozwolenie na utworzenie studiów.” Stanowiska te, po konsultacjach i przyjęciu przez Prezydium Komisji, mają służyć ujednoliceniu poglądów członków i ekspertów Komisji w kwestiach rozumienia prawa w przypadkach powodujących duże rozbieżności interpretacyjne.

Spośród dziesięciu zaprezentowanych na stronie stanowisk interpretacyjnych dwa dotyczą tematyki praktyk zawodowych.

Pierwszy dokument to stanowisko interpretacyjne nr 4/2020 z 2 lipca 2020 r. Najważniejsze wnioski w nim zawarte przedstawione zostaną poniżej w punktach, będących jednocześnie dokładnymi cytatami, bez stosowania parafrazowania, aby nie zaburzyć oryginalnego brzmienia i ciągu logicznego:

- „Osiąganie i weryfikacja efektów uczenia się przypisanych do zajęć w postaci praktyk zawodowych, o ile nie są uregulowane w sposób szczególny, powinny przebiegać w sposób typowy dla wszystkich zajęć, to jest opierać się na udziale studenta w zajęciach ujętych w programie i planach studiów, zorganizowanych przez uczelnię oraz

na weryfikacji jego wysiłku przez osobę prowadzącą zajęcia, w trakcie tych zajęć oraz po ich zakończeniu.”

- „Nie znajduje żadnego umocowania prawnego, rozpowszechnione w odniesieniu do wielu kierunków studiów, działanie w postaci „zaliczania” praktyk zawodowych na podstawie indywidualnej, zawodowej aktywności studenta, wykazywanej przed rozpoczęciem studiów, lub w ich trakcie, realizowanej w całości poza zajęciami w postaci praktyk zawodowych, organizowanych przez uczelnię. Działanie to stanowi naruszenie dyspozycji norm ustawy, które stanowią jednoznacznie, iż odmienne sposoby osiągania i weryfikacji efektów uczenia się, niż typowe, a zatem oparte na udziale studenta w zajęciach ujętych w programie i planach studiów, zorganizowanych przez uczelnię oraz na weryfikacji jego wysiłku przez osobę prowadzącą zajęcia, w trakcie tych zajęć oraz po ich zakończeniu, mogą być stosowane przez uczelnię tylko na podstawie przepisów szczególnych. W przypadku praktyk zawodowych, takich szczególnych przepisów brak, pomijając przepisy dotyczące kierunków studiów objętych standardami kształcenia oraz sytuacji nadzwyczajnych.”
- „Nie istnieje ustawowa definicja praktyk zawodowych. Także w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (Dz.U. z 2018 r., poz. 1861 ze zm.) kategoria ta nie została zdefiniowana. Z przepisu § 3 ust. 1 pkt 8 powołanego rozporządzenia wynika jedynie, iż wymiar, zasady i formę odbywania praktyk zawodowych oraz liczbę punktów ECTS, jaką student musi uzyskać w ramach tych praktyk określa program studiów. Nie oznacza to jednak, iż nie jest możliwe bliższe wskazanie desygnatów pojęcia „praktyki zawodowe”.

Wydaje się, że takie stanowisko interpretacyjne Polskiej Komisji Akredytacyjnej otwiera kolejne pole do dyskusji, szczególnie w temacie organizacji praktyk, ich ram formalnych i weryfikacji ich zaliczania. W tym

miejscu należy postawić kolejne pytanie badawcze – jaka jest wiedza na ten temat na poziomie poszczególnych uczelni i osób / podmiotów odpowiedzialnych za koordynację praktyk i jak przedstawione stanowisko interpretacyjne jest wdrażane w praktyce? Z doświadczenia jednego z Autorów wynika, że poziom percepcji wśród przedstawicieli uczelni z różnych miast pozostaje mocno zróżnicowany – od pełnej świadomości, potwierdzonej indywidualnym – spersonalizowanym stanowiskiem PAK-i (np. w toku procedowania nowego kierunku studiów), aż po niestety zupełny brak wiedzy z omawianego zakresu i niestosowanie się do tak przedłożonej interpretacji. Stanowisko to jest również dyskusyjne w kontekście specyfiki branży organizacji turystyki i faktu, potwierdzonego również obserwacjami jednego z Autorów, że bardzo wielu studentów łączy kształcenie na poziomie wyższym, nawet już na studiach licencjackich z czynną pracą w turystyce na stanowiskach operacyjnych, np. w trakcie weekendów lub w okresie wakacyjnym – wolnym od zajęć. Postuluje się, aby omawiany temat praktyk zawodowych został jeszcze mocniej rozpoznany i zaakcentowany w działaniach Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka, co ze strony Autorów znajdzie swój wyraz w finalnych rekomendacjach.

Drugi dokument to stanowisko interpretacyjne nr 3/2020 z dnia 21 maja 2020 r. Jego wykładnia jest stosunkowo logiczna, bowiem opiera się w swojej istocie na wskazaniu, że „Sześciu miesiącom praktyk zawodowych, o których mowa w art. 67 ust. 5 pkt 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 85 z późn. zm.), odpowiada 720 godzin zegarowych, natomiast trzem miesiącom praktyk zawodowych, o których mowa w art. 67 ust. 5 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 85 z późn. zm.), odpowiada 360 godzin zegarowych.” W dalszej treści – uzasadnienia, a szczególnie punkcie III wskazano dokładną formułę wyliczenia wskazanych powyżej odpowiedników godzinowych.

Reasumując, analiza stanowisk Polskiej Komisji Akredytacyjnej pokazuje jak złożony, a jednocześnie różnie interpretowany pozostaje wątek praktyk zawodowych na studiach o profilu praktycznym. Nie ma raczej wątpliwości co do interpretacji zapisów na temat przeliczania czasu praktyk, wręcz ten krok należy ocenić, jako próbę uporządkowania różnie pojmowanej materii. Natomiast głębszej refleksji i być może szerszej wymiany poglądów na forum Sektorowej Rady ds. Kompetencji – Turystyka wymaga tematyka mechanizmu zaliczania praktyk i możliwości uznawania aktywności zawodowych oraz poznanie rozwiązań stosowanych na poziomie poszczególnych uczelni. Wzajemna dyskusja na temat dobrych przykładów działań w kontekście praktyk zawodowych mogłaby doprowadzić do wspólnej identyfikacji kluczowych problemów i wypracowania stanowiska na temat oczekiwanych rozwiązań, które z poziomu Rady mogłoby zostać przekazane do odpowiednich – wyższych gremiów.

2.2.4 Informacje o regulacjach branżowych

Zrealizowana w toku przygotowania raportu szeroka kwerenda źródeł nie wykazała funkcjonowania konkretnych regulacji na poziomie branżowym – dedykowanych tylko dla branży organizacji turystyki. Mimo, że w praktyce wydane zostały w okresie ostatnich kilkunastu lat akty prawne tego typu przez ministra właściwego ds. turystyki to ewidentnie nie ma w nich odniesienia do współpracy szkół wyższych z przedsiębiorcami – otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Aby zatem pójść krok dalej i w ogóle zidentyfikować charakter działań branżowych, podejmowanych na poziomie ministra właściwego ds. turystyki² w ostatnich latach dedykowanych szkołom wyższym i rozwoju

² Autorzy celowo stosują określenie ustawowe na poziomie ogólnym, bowiem w omawianym przedziale czasowym ewoluowało przyporządkowanie materii turystyki do konkretnych ministerstw (de facto od Ministerstwa Sportu i Turystyki, poprzez różne modyfikacje Ministerstwa Rozwoju, do ponownego funkcjonowania Ministerstwa Sportu i Turystyki od 26.10.2021, co skutkuje również na

ich współpracy z biznesem – skupiono się na eksploracji działań prezentowanych na stronach ministerialnych w ramach obszaru „kształcenie i szkolenie” (dostępne niepełne dane od 2013 roku). Od razu jednak należy zaznaczyć, że prowadzone w tym zakresie obserwacje obciążone są ryzykiem niekompletności, m.in. ze względu na zmieniające się aspekty techniczne zawartości stron wynikające ze zmian przyporządkowania Departamentu Turystyki do odpowiednich ministerstw. Finalnie poniżej w formie punktowej zebrano najistotniejsze przykłady z pogranicza uczelni wyższych i otoczenia społeczno-gospodarczego:

- Od 2002 roku organizowany był konkurs o nagrodę Ministra (w 2013 – Ministra Sportu i Turystyki) za najlepszą pracę magisterską z zakresu gospodarki turystycznej. Jak wskazywano w założeniach głównym celem jest „wyłonienie najlepszych prac magisterskich z zakresu gospodarki turystycznej dotyczących problematyki związanej z podnoszeniem konkurencyjności polskiej oferty turystycznej na rynku krajowym i rynkach zagranicznych, wynikającej z realizacji przyjętych przez Radę Ministrów strategicznych dokumentów w dziedzinie turystyki. Wśród obszarów tematycznych wskazywano również sfery związane bezpośrednio z branżą organizacji turystyki, w tym kondycję ekonomiczną przedsiębiorstw turystycznych w Polsce. Aspektem praktycznym było również zaproszenie do Kapituły Konkursu obok przedstawicieli kadry naukowo-dydaktycznej uczelni także przedstawicieli branży turystycznej. Obecnie wydaje się, że kontynuacją tej pierwotnej formuły, realizowanej od kilkunastu lat, jest Konkurs na Najlepszą Pracę Magisterską pt. „Teraz Polska Turystyka”, organizowany przez Polską Organizację Turystyczną, we współpracy z Fundacją Polskiego Godła Promocyjnego TERAZ POLSKA. Niezależnie od formuły sama idea jest bardzo pozytywna i potrzebna, bowiem w wyraźny sposób

zbliża środowisko akademickie z otoczeniem społeczno-gospodarczym, pokazując – zarówno studentom, jak i ich promotorom, że warto aby powstające prace dyplomowe, szczególnie na kierunkach o charakterze praktycznym miały właśnie aplikacyjny charakter.

- W 2015 r. opublikowano wyniki badania – pracy badawczej pt. „Losy absolwentów szkół i uczelni kształcących kadry dla turystyki”. Jak wskazano w założeniach – „Badanie realizowane jest w ramach monitorowania efektywności procesu kształcenia kadr dla turystyki na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym. Jest to jedno z priorytetowych zadań Departamentu Turystyki umieszczone w programach rozwoju sektora turystyki w Polsce”. Do tej informacji również warto odnieść się dwutorowo – bowiem po pierwsze – znów należy pochwalić samą inicjatywę i wręcz postulować jej regularne powtarzanie, lecz z drugiej strony dostrzec też mankamenty – szczególnie z perspektywy podjętego tematu, tj. zbyt ogólny charakter.

2.2.5 Regulacje prawne na poziomie uczelni

W toku prowadzonego procesu badawczego, za punkt wyjścia dla niniejszej części przyjęto założenie, iż na mocy przepisów o charakterze ogólnym, m.in. zapisów konstytucyjnych, szkoły wyższe posiadają dużą swobodę w kształtowaniu swojego funkcjonowania, również w wymiarze regulacji prawnych jak i swobody współpracy z przedsiębiorcami. Warto raz jeszcze podkreślić, że regulaminy uczelni wyższych i dokumenty z nimi powiązane są „aktami o charakterze wewnętrznym obowiązującym wyłącznie w granicach uczelni i wyłącznie na danej uczelni”.

Jednocześnie w ramach realizowanych działań badawczych o charakterze praktycznym, z wykorzystaniem metod kameralnych i pracy zdalnej, zapoznano się z profilami wybranych uczelni przywołanych w rozdziale 1,

a w ujęciu bardziej szczegółowym – z zawartością ich stron internetowych, w poszukiwaniu właśnie regulacji prawnych dotyczących różnych aspektów współpracy danej szkoły wyższej z przedsiębiorcami – w kontekście tego raportu – szczególnie z branży organizacji turystyki. Z przeprowadzonej eksploracji wynika, że omawiana rzeczywistość jest bardzo złożona i może być postrzegana na kilku poziomach, stąd wnioski zdecydowano się zaprezentować w formie punktowej:

- W głównej mierze obszarem potencjalnej współpracy na linii uczelnia wyższa – przedsiębiorcy w kontekście branży organizacji turystyki pozostaje płaszczyzna praktyk zawodowych (obligatoryjnych na studiach praktycznych), staży i ofert pracy (promocja podmiotów branży jako pracodawców na uczelniach oraz poszukiwanie pracowników – o charakterze sezonowym np. na sezon letni lub permanentnym w przypadku absolwentów), organizacja wspólnych wydarzeń w skali np. miasta lub regionu czy włączanie przedsiębiorców w funkcjonowanie uczelni – w wymiarze dydaktycznym lub doradczym.
- Zaobserwowano logiczną zależność, iż profesjonalizacja współpracy pozostaje skorelowana z wielkością uczelni oraz jej głównym profilem. O wiele większy nacisk na rozwój współpracy biznesowej zauważono np. na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu, gdzie ekonomika turystyki jest jednym z wielu kierunków biznesowych, a tematyka ofert pracy, staży itd. Jest bardziej rozwinięta dzięki szerokiemu funkcjonowaniu uczelnianego biura karier, niż ma to miejsce na mniejszej uczelni (wciąż państwowej), na której turystyka jest zaledwie specjalnością na wydziale o charakterze humanistycznym – np. humanistycznym lub teologicznym.
- Współpraca z biznesem i szerzej otoczeniem społeczno-gospodarczym w wielu przypadkach jest domeną uczelni prywatnych o charakterze biznesowym, a wręcz pozycjonowana jest jako jeden z głównych elementów budowania przewagi konkurencyjnej wobec innych szkół wyższych. Zaobserwowano stosunkowo szeroki wachlarz możliwości –

od udziału przedstawicieli biznesu w targach pracy, poprzez prezentację bieżących ofert praktyk, aż po włączanie profesjonalistów w prowadzenie zajęć – jako gości lub w ogóle regularnych wykładowców (oczywiście z zachowaniem odpowiednich kryteriów wykształcenia itd.)

- W bardzo małym stopniu udało się zidentyfikować istnienie konkretnych ram prawnych na linii szkoły wyższe – przedsiębiorcy, które mogłyby być postrzegane na poziomie ogólnym. Są to raczej wewnętrzne rozwiązania poszczególnych uczelni, które jako dokumenty odpowiednio Senatów lub Rad Wydziałów lub w randze zarządzeń rektorów lub dziekanów nie są prezentowane publicznie, więc dostęp do nich pozostaje ograniczony. Z przeprowadzonych rozmów z przedstawicielami uczelni oraz doświadczenia Autorów wynika, że mogą mieć one różny charakter – od dokumentów niezbędnych formalnie do otwarcia kierunku, poprzez porozumienia dotyczące praktyk zawodowych (znów – o charakterze stałym lub jednorazowym) aż po jednorazowe dokumenty, dotyczące współpracy np. w zakresie konkretnego wydarzenia lub projektu.

Studium przypadku: Przykład Szkoły Głównej Turystyki i Hotelarstwa VISTULA w kontekście dokumentacji praktyk

Analiza wykazała, że w miarę stałymi ramami prawnymi dotyczącymi większości uczelni, kształcących na kierunkach związanych z branżą organizacji turystyki pozostają dokumenty praktyk zawodowych, prezentowane na ogół w zakładkach dedykowanych studentom.

Nawiązując jednak do wskazywanej kilkakrotnie autonomii uczelni, widać jednoznacznie bardzo dużą dywersyfikację wzorów dokumentów i stosowanych rozwiązań w tym zakresie. Wykorzystując zatem wskazane we wstępie doświadczenie praktyczne Autorzy postanowili przywołać przykłady rozwiązań i schemat procesów decyzyjnych ze Szkoły Głównej Turystyki i Hotelarstwa VISTULA w Warszawie.

Po pierwsze, należy zauważyć, że wejście w życie zapisów *Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* spowodowało odejście od pojęcia i konstrukcji podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni na rzecz swobodnego decydowania o typach jednostek w statucie. Praktycznym skutkiem tych modyfikacji była likwidacja podstawowych jednostek organizacyjnych, tj. rad wydziałów oraz ich kierowników, tj. dziekanów z dniem 30 września 2019 r. Nowe przepisy dały uczelniom pełną swobodę w zakresie kształtowania struktury organizacyjnej. W przypadku SGTiH Vistula zadania Rady Wydziału przejęła Rada ds. Jakości Kształcenia, będąca ciałem opiniodawczo-doradczym Rektora, oraz Senat, będący organem kolegialnym Uczelni.

W odniesieniu do dokumentacji zawodowych praktyk studenckich procedura tworzenia wewnątrz uczelnianych aktów prawnych ma charakter kilkietapowy. Przyjmując ujęcie chronologiczne w kontekście aktualnych ram formalnych praktyk można wskazać, że w pierwszej kolejności Rektor, w formie Zarządzenia, wprowadził Regulamin zawodowych praktyk studenckich, w którym definiuje się organizację i tok praktyk oraz związane z nimi prawa i obowiązki. Ponadto zapisy Regulaminu określają, że programy zawodowych praktyk studenckich wraz ze szczegółowymi zasadami ich odbywania opracowywane są przez Dyrektorów Programu Kształcenia we współpracy z Kierunkowymi Opiekunami Zawodowych Praktyk Studenckich według sformalizowanego wzoru. Natomiast wejście w życie programu praktyk, będącego integralnym elementem programu studiów na danym kierunku, wymaga w pierwszej kolejności uzyskania pozytywnej opinii Wydziałowej Komisji Programowej oraz akceptacji Dziekana, który kieruje go pod obrady Rady ds. Jakości Kształcenia. Po wystawieniu przez Radę ds. Jakości Kształcenia pozytywnej opinii, program kierowany jest w dalszej kolejności pod obrady Senatu, który ostatecznie decyduje o jego wejściu w życie poprzez podjęcie stosownej uchwały.

Wszystkie zmiany w treści przyjętego już programu wynikające m.in. ze zmiany przepisów ustawowych (np. w związku z pandemią COVID-19), wewnętrznych czy też konieczności dostosowania do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych i zapotrzebowania rynku na posiadanie przez studentów konkretnego doświadczenia i kompetencji wymagają przejścia takiej samej procedury jak w przypadku wprowadzania nowego programu.

Warto również nadmienić, że wprowadzanie zmian w programach studiów, w tym programach praktyk, w trakcie cyklu kształcenia jest stosunkowo rzadkim zjawiskiem, ponieważ zgodnie z zapisami analizowanego już we wcześniejszej treści opracowania *Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie studiów* w takim przypadku uczelnie mogą wprowadzić zmiany wyłącznie:

- 1) w doborze treści kształcenia przekazywanych studentom w ramach zajęć, uwzględniających najnowsze osiągnięcia naukowe, artystyczne lub związane z działalnością zawodową;
- 2) konieczne do:
 - a) usunięcia nieprawidłowości stwierdzonych przez Polską Komisję Akredytacyjną,
 - b) dostosowania programu studiów do zmian w przepisach powszechnie obowiązujących.

Natomiast w związku z pandemią COVID-19 ustawodawca wprowadził do *Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* dodatkowy zapis w postaci art. 51b ust. 6 umożliwiając tym samym uczelniom dokonanie zmian w wymiarze praktyk zawodowych w przypadku ograniczenia lub zawieszenia funkcjonowania uczelni. Po przeanalizowaniu zmian w funkcjonowaniu przedsiębiorstw w kontekście pandemii COVID-19, w których to studenci powinni odbyć praktyki zawodowe władze SGTiH Vistula uznały za konieczne skorzystanie z możliwości zmniejszenia wymiaru praktyk zawodowych w stosunku do jednego z prowadzonych kierunków studiów – właśnie praktycznych studiów licencjackich na kierunku *Turystyka i rekreacja*. W związku z taką decyzją w styczniu

2021 r. została wszczęta procedura wprowadzenia zmian w programie studiów odnoszących się do zmniejszenia wymiaru praktyk zawodowych w stosunku do cyklu kształcenia rozpoczętego w roku akademickim 2020/2021.

3. Ocena wprowadzonych rozwiązań pod kątem ułatwienia lub utrudniania tej współpracy i potrzeby (lub jej braku) wprowadzenia w nich zmian

Zrealizowana w ramach prowadzonego procesu badawczego analiza miała charakter dwutorowy – dotyczyła bowiem po pierwsze literatury przedmiotu - publikacji, artykułów, raportów – w celu stworzenia podbudowy dla dalszych rozważań, a po drugie – objęto nią różne akty prawne dokonując ich uporządkowania i na tej podstawie charakterystyki - od poziomu centralnego, przez ewentualne regulacje branżowe, aż wreszcie uczelniane.

Odnosząc się do pierwszej sfery, tj. analizy literatury przedmiotu, warto raz jeszcze zauważyć dychotomię – tj. małą liczbę publikacji i badań na temat współpracy z uczelni z przedsiębiorstwami w wąskim ujęciu kształcenia kadr dla sektora turystyki i jego branż, przy jednocześnie bogatym zbiorze opracowań dotyczących w ogóle współpracy szkół wyższych z biznesem. Z takiego stanu rzeczy wyrasta zatem pierwsza konkluzja – tj. potrzeba pogłębienia badań odnoszących się mocniej do różnych aspektów funkcjonowania uczelni kształcących kadry dla turystyki i ich relacji z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Wydaje się, iż najważniejsze zadanie w tym kontekście może stanowić próba identyfikacji interesariuszy – obecnych, ale i potencjalnych, podobieństw lub różnic w tym zakresie w zależności od różnych zmiennych, jak również próba określenia charakteru wzajemnych relacji i ich istoty. Pozwoli to na rozpoznanie już istniejących powiązań, ale być może także pobudzenie i

zachętę do tworzenia nowych relacji sieciowych z otoczeniem społeczno-gospodarczym, nie tylko o charakterze incydentalnym.

Z kolei przechodząc do kolejnego poziomu należy podkreślić, że właściwa analiza ram prawnych została poprzedzona charakterystyką aktualnego stanu kształcenia kadr dla potrzeb sektora turystyki i branży organizacji turystyki na podstawie dostępnych danych z systemu POLON i RADON. Wykazano, że tak jak złożona jest sama branża organizacji turystyki, łącząc w sobie przedsiębiorców świadczących pojedyncze usługi, ale i wielkich touroperatorów, tak i zdywersyfikowane pozostają kierunki studiów kształcące przyszłe kadry, co znajduje dalej swoje odzwierciedlenie w stosowanych nazwach. Obok najpopularniejszej nazwy kierunku *turystyka i rekreacja* zidentyfikowano także wiele podobnych, ale jednak nakierowanych na inne aspekty nazw, co może m.in. wynikać z charakteru wydziału prowadzącego studia (np. historycznego lub teologicznego).

Wydaje się, że ta dowolność w nazewnictwie, a przez to przyjmowanym programie studiów wymaga nieco bardziej pogłębionej refleksji i jak postulowano w kilku miejscach niniejszego opracowania – także bardziej pogłębionych badań. Pojawia się bowiem wątpliwość czy w przypadku każdego programu studiów uwzględnia się zróżnicowaną specyfikę usług turystycznych, ale także ich wzajemne relacje i kompatybilność, co w finale powinno zaowocować wciąż zwiększającą się korelacją pomiędzy tematyką realizowanych zajęć (w randze programu studiów), a konkretnym zapotrzebowaniem ze strony rynku pracy.

4. Wnioski i rekomendacje dla Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka

Z racji tego, że w poszczególnych rozdziałach bądź podrozdziałach dokonywano prezentacji cząstkowych wniosków w tym miejscu zostaną one poddane syntezie i uogólnieniu, aby w dalszym kroku stanowić

podstawę do oczekiwanych rekomendacji dla Sektorowej Rady ds. Kompetencji Turystyka, które odniesiono punktowo do poszczególnych konkluzji.

- Na podstawie kwerendy literatury przedmiotu wskazano, że brakuje opracowań ilustrujących różne aspekty współpracy uczelni kształcących kadry dla sektora turystyki z szerokokorozumianym otoczeniem społeczno-gospodarczym – w skali zarówno ogólnopolskiej, jak i poszczególnych regionów i miast. Interesujące może być spojrzenie dwukierunkowe – zarówno z perspektywy „wejścia”, tj. wkładu przedsiębiorców i ich realnego zaangażowanie w działalność dydaktyczną i badawczą uczelni, jak i „wyjścia” tj. znaczenia np. projektów podejmowanych w danej jednostce dla różnych kategorii interesariuszy. Ciekawym zagadnieniem jest również próba identyfikacji w jakim zakresie zidentyfikowane na poziomie ogólnym formy współpracy uczelni z biznesem w ogóle znajdują odniesienie w kontekście specyfiki sektora turystyki i tworzących go branż, w tym tytułowej branży organizacji turystyki, która ze względu na specyfikę świadczonych usług ma charakter bardzo niematerialny.
- Wychodząc od tytułowego zakresu raportu, tj. branży organizacji turystyki podjęto próbę weryfikacji zakresu kierunków studiów kształcących potencjalne kadry. Wykazano bardzo szerokie spektrum kierunków i programów kształcenia, zarówno na poziomie nazewnictwa, jak i zróżnicowanie w kontekście charakteru uczelni, profilu studiów, aż wreszcie umiejscowienia danych studiów w różnych dyscyplinach naukowych. Ma to oczywiście związek z przywoływaną kilkakrotnie niezależnością danej uczelni, jak i interdyscyplinarnością samej turystyki, ale budzi z drugiej strony niepokój czy w każdym przypadku tworzenie programów kształcenia odbywa się przy udziale przedstawicieli otoczenia

społeczno-gospodarczego i czy w ogóle ma miejsce identyfikacja potencjalnych interesariuszy.

Rekomendacja 1:

Postuluje się, aby Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Turystyka podjęła inicjatywę, a być może przy uwzględnieniu ram operacyjnych i finansowych – także realne działania zmierzające do bardziej szczegółowych badań ilościowych i jakościowych na poziomie uczelni kształcących kadry dla sektora turystyki i jego poszczególnych branż właśnie w kontekście współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Wydaje się, że szczególnie interesującymi, a wręcz niezbędnymi zagadnieniami pozostaje kwestia realnej współpracy z przedsiębiorcami, charakterystyka powiązań i dwustronnych relacji, aż wreszcie stworzenie katalogu dobrych praktyk i wymiana pozytywnych doświadczeń w tym zakresie.

- Zrealizowana w ramach procesu badawczego analiza aktów prawnych na różnym poziomie wykazała, że są w nich zawarte tylko ogólne ramy dotyczące praktycznych aspektów współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym, przy jednoczesnym zachowaniu dużej dowolności na poziomie uczelni w zakresie ich wdrażania. Są to jednak niezwykle istotne zagadnienia z perspektywy kształcenia potencjalnych kadr, a szczególnie kluczowa wydaje się tematyka praktyk zawodowych i wątków operacyjnych związanych z ich realizacją, jak i powiązanego z tym funkcjonowania akademickich biur karier. Jednocześnie, m.in. także na bazie doświadczeń Autorów i innych działań badawczych w tym zakresie wyrażono obawę, że to właśnie kwestia realizacji praktyk pozostaje bardzo zróżnicowana i problematyczna.

Rekomendacja 2:

Postuluje się, w łączności ze stanowiskiem wyrażonym w poprzedniej rekomendacji, aby elementem szerokiego procesu badawczego na poziomie poszczególnych uczelni było także zagadnienie praktyk zawodowych i rozwiązań stosowanych w tym zakresie. Warto dokonać próby po pierwsze rozpoznania różnych scenariuszy operacyjnych, a następnie oceny ich skuteczności, wskazania mocnych i słabych stron i ewentualnych luk. Być może warto, aby na podstawie tak zebranej wiedzy i krytycznej, a jednocześnie konstruktywnej analizy Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Turystyka stała się animatorem działań zmierzających do wypracowania modelowych rozwiązań, które następnie po dostosowaniu do specyfiki otoczenia społeczno-gospodarczego mogłyby być wdrażane na poziomie poszczególnych uczelni.

- Mimo, że jak już wskazano, na poziomie aktów centralnych – tj. ustaw i rozporządzeń pozostawiono dużą swobodę uczelniom to swoiste uszczegółowienie stanowią rekomendacje Polskiej Komisji Akredytacyjnej. W ramach zrealizowanego procesu badawczego przywołano wybrane stanowiska, które de facto dotyczą tematyki praktyk zawodowych. Najbardziej dyskusyjna pozostaje wykładnia PAK-i dotycząca zaliczania praktyk na podstawie doświadczenia zawodowego i wynikający z tego chaos interpretacyjny, skutkujący wielością stosowanych rozwiązań w poszczególnych uczelniach, a w niektórych przypadkach – wręcz nieświadomością.

Rekomendacja 3:

Wydaje się, że Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Turystyka mogłaby stać się „sprawcą”, a jednocześnie „forum” do dyskusji na temat praktyk zawodowych na kierunkach turystycznych, przy jednoczesnym zaproszeniu przedstawicieli już nie tylko samych uczelni i otoczenia społeczno-gospodarczego, ale także instytucji z poziomu centralnego, odpowiedzialnych za stanowienie prawa i jego wdrażanie (w tym

przypadku Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ministerstwo Sportu i Turystyki, ale i Polska Komisja Akredytacyjna). Być może wzajemne wysłuchanie, a przede wszystkim zarysowaniu szerszemu, acz decyzyjnemu gronu specyfiki sektora turystyki pozwoliłoby na wypracowanie właściwych rozwiązań.

Rekomendacja 4:

W ujęciu bardziej ogólnym postuluje się podejmowanie przez Sektorową Radę ds. Kompetencji – Turystyki działań mających na celu w ogóle promocję na forum uczelni kształcących kadry dla sektora turystyki współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym, poprzez być może animowanie wspólnych wydarzeń lub stworzenie projektu konkursowego, przy zaangażowaniu np. Ministerstwa Sportu i Turystyki.

Konkludując, w opinii Autorów, ramy prawne określające relacje uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym, jak wspomniano kilkakrotnie są bardzo szerokie, pozostawiając swobodę poszczególnym jednostkom co do charakteru, wymiarów i kierunków współpracy. Wydaje się zatem, że nie jest możliwa zmiana prawa na poziomie centralnym – m.in. przywołanych aktów w randze ustawy czy poszczególnych rozporządzeń, jak i w zakresie branżowym – bowiem jak wykazano nie istnieją takowe akty.

Rekomendacje, których wyrazicielem mogłaby stać się zatem Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Turystyka dotyczą raczej poziomu aplikacyjnego, a szczególnie interpretacji zapisów aktów i stosowania praktycznych rozwiązań. Aktualnie zatem wydaje się, że najpilniejsza potrzeba dyskusji dotyczyć może tematyki praktyk i przywołanej interpretacji Polskiej Komisji Akredytacyjnej. Po drugie – istotny pozostaje kontekst również praktycznego budowania relacji uczelni z interesariuszami oraz w przeciwną stronę – ich wpływu na m.in. programy studiów i podejmowane na poziomie uczelni inicjatywy badawcze i dydaktyczne. W tym miejscu Autorzy postulują nie tyle wprowadzanie modyfikacji prawnych, a raczej zaangażowanie Sektorowej Rady ds. Kompetencji – Turystyka w różnego

rodzaju działania edukacyjne i promocyjne, mające na celu pobudzenie poszczególnych Uczelni do rozwijania tego komponentu funkcjonowania, tak istotnego w dzisiejszej dynamicznej rzeczywistości.

Spis literatury

Barczak M., 2020, *Regulacja zasad współpracy przedsiębiorców ze szkołami branżowymi kształcącymi dla potrzeb branży organizacji turystyki*, raport wykonany w ramach projektu Sektorowa Rada ds. Kompetencji w Turystyce, Warszawa, <https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KGS/projekty/Documents/RAPORT%20-%20WORD%204%20Regulacje%20org.%20turystyki.pdf>

Borek A., Świtaj K., 2017-2018, *Prawne ramy nabywania kwalifikacji dla potrzeb branż turystycznych. Ocena istniejącego stanu i propozycje zmian*, <https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KGS/projekty/Documents/RAPORT%20-%20Prawne%20ramy%20nabywania%20kwalifikacji%20.%20cz.%20II.pdf>.

Drapińska A., 2012, *Zarządzanie relacjami na rynku usług edukacyjnych szkół wyższych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Freeman R. E., 1984, *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman.

http://www.wiadomosciturystyczne.pl/menu/tekst/162,129,162,0,ranking_szkol_wyzszych.html, 10.07.2022

Instytut Badań Edukacyjnych, 2018, *Sektorowa Rama Kwalifikacji dla Turystyki (SRKT)*, http://www.krk-www.ibe.edu.pl/images/download/Publikacje/SRKT-pl_finalv.pdf

Kachniewska M. red., Nawrocka E., Niezgoda A., Pawlicz A., 2012, *Rynek turystyczny. Ekonomiczne zagadnienia turystyki*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska S.A.

Kociszewski P. red., 2021, *Zatrudnienie sezonowe w turystyce (w branżach hotelarskiej, gastronomicznej i organizacji turystyki) w aspekcie potrzeb, wymogów kwalifikacyjnych i regulacji pracowniczych. Rekomendacje dla SRKT*, raport wykonany w ramach projektu Sektorowa Rada ds. Kompetencji w Turystyce, Warszawa, http://zptlewiatan.pl/?page_id=663.

Kowal Z., 2019, *Bariery we współpracy przedsiębiorców ze szkołami kształcącymi kadry na poziomie wyższym dla potrzeb branż – odpowiednio hotelarstwa, gastronomii i organizacji turystyki*, raport wykonany w ramach projektu Sektorowa Rada ds. Kompetencji w Turystyce, [https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KGS/projekty/Documents/HR_barier_highedu_SGH_www%20\(002\).pdf](https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KGS/projekty/Documents/HR_barier_highedu_SGH_www%20(002).pdf)

Leja K., 2005, *Spółeczna odpowiedzialność uczelni*, Wyd. Politechniki Gdańskiej, Gdańsk.

Ławicka M., 2020, *Rozwój relacji uczelni publicznych z przedsiębiorstwami – ujęcie modelowe*, Wydawnictwo CEDEWU, Warszawa.

Ławicka M., 2021, *Zarządzanie relacjami uczelni publicznych z przedsiębiorstwami* [w:] S. Gregorczyk, G. Urbanek (red.), „Zarządzanie strategiczne w dobie cyfrowej gospodarki sieciowej”, Wydawnictwo UŁ, Łódź.

Łopaciński K., 2021, *Turystyka i hotelarstwo w wyższych uczelniach w roku akademickim 2020/21*, raport Instytutu Turystyki Szkoły Głównej Turystyki i Hotelarstwa Vistula

Mydłowska B., 2015, *Charakterystyka systemu szkolnictwa zawodowego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości w Warszawie”, nr 2.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 maja 2017 r. w sprawie Sektorowej Ramy Kwalifikacji w sektorze turystyka, Dz. U. poz. 1155

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (Dz. U. 2018 poz. 1861, tekst ujednolicony Dz. U. 2021 poz. 661)

Rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. z 2020 r. poz. 405, poz. 455, poz. 511, poz. 511, poz. 528 i poz. 643, Dz. U. z 2021 r. poz. 363)

Tokarz-Kocik A., 2016, *Kształcenie kadr dla potrzeb obsługi ruchu turystycznego*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2(34), s. 377-385.

Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2020 poz. 374)

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst ujednoczony Dz. U. 2022 r. – poz. 574)

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 r. poz. 574)

Ustawa z dnia 21 stycznia 2021 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2021 poz. 159)

Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz. U. 2017 poz. 2361).

Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach na rynku pracy (Dz. U. z 2021r. poz. 1000, z późniejszymi zmianami

Zawistowska H. red., 2015, Projekt sektorowej ramy kwalifikacji dla sektora turystyki w Polsce. Raport końcowy, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa

Spis tabel i rycin

Tabela 1. Kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby organizacji turystyki – kryterium profilu studiów

Tabela 2. Kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby organizacji turystyki – kryterium poziomu studiów

Tabela 3. Kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby organizacji turystyki – z punktu widzenia nazwy kierunku studiów

Tabela 4. Kształcenie na poziomie wyższym kadr na potrzeby organizacji turystyki – uczelnie prowadzące kierunek o nazwie Turystyka i rekreacja (niezależnie od profilu i poziomu studiów)

Tabela 5. Wybrane dane prezentujące wyróżnione uczelnie w Rankingu Szkół Wyższych czasopisma Wiadomości Turystyczne

Tabela 6. Liczba studentów i absolwentów na kierunku „turystyka i rekreacja” w roku akademickim 2020/2021 według województw

Rycina 1. Kierunki studiów zaliczone w rankingu czasopisma Perspektywy do kierunków medycznych i zdrowiu

Rycina 2. Zestawienie najlepszych uczelni kształcących na kierunku Turystyka i Rekreacja wg rankingu czasopisma Perspektywy

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

